

Ἑλληνική Ὁρθόδοξη Ἑρμηνευτική καί «Κανονική Ἑρμηνεία» (Canonical Approach)

ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΝΤΑΛΙΑΝΗ*

Ἡ ἀκαδημαϊκή ἐρμηνεία

Χωρίς νὰ ἀναλωθεῖ κανεὶς στὴν διεξοδικὴ ἐξέταση τῆς ἱστορίας τῆς «ἐξέλιξης» τῆς θεολογίας, δηλαδὴ τῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι παραγωγῆς λόγου πρὸς ἀντιμέτωπιση συγκεκριμένων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, σὲ ἐπιστήμη, δηλαδὴ σὲ γνωστικὸ ἀντικείμενο πού ὑπηρετεῖται ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος μὲ ἀγῶνα καταφέρει νὰ ἀποκτήσει τυπικὰ καὶ οὐσιαστικὰ προσόντα πού τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ παράγει νέες ιδέες καὶ νὰ προάγει τὴ γνώση, εἶναι καλύτερο νὰ τὰ διαχωρίσει ἐξαρχῆς, ὅπως διαχωρισμὸ μπορεῖ νὰ κάνει κανεὶς ἀνάμεσα στὸν Μέγα Βασίλειο καὶ στοὺς μαθητές του. Ὁ Μέγας Πατὴρ φωτίσθηκε γιὰ νὰ δώσει οὐσιαστικὰς ἀπαντήσεις ἐνῶ παράλληλα οἱ μαθητές του μποροῦσαν νὰ ἀναπαράγουν τὰ ὅσα ἔλεγε μὲ λιγότερη ἢ περισσότερη ἐπιτυχία ὑποστηρίζοντας τὶς αὐτὲς θέσεις. Κοινὸ πλαίσιο ὁμῶς ἀμφοτέρων (Βασιλείου-μαθητῶν) εἶναι ὁ τρόπος σκέψης καὶ ἔκφρασης πού τοὺς διαπνέει καὶ ἀφορᾷ ὅτι ζοῦν στὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ βιώνουν τὴν κοινὴ πίστη. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι πού δὲν ἐμποδίζει ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιβάλλει τὴν ὑπαρξὴ Θεολογικῶν Σχολῶν, τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Θεολογίας¹, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μεταφέρουν τὴν Ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι ἀνάγκη ὁ λειτουργὸς νὰ εἶναι «θεοφόρος» γιὰ νὰ προσφέρει τὴ Θεία Εὐχαριστία. Ἡ προϋπόθεση ὁμῶς εἶναι ἢ μεταφορᾶ αὐτὴ νὰ μὴν εἶναι ἀναπαραγωγὴ ἀλλὰ μετακένωση στὴ σύγχρονη ἐποχὴ μὲ τὸν διαφορετικὸ τρόπο σκέψης καὶ

* Ὁ Πορφύριος Νταλιάνης εἶναι διδάκτωρ τοῦ Τμ. Θεολογίας τοῦ Ε.Κ.Π.Α. καὶ διδάσκει στὸ Τμ. Θεολογίας τοῦ City Unity College στὴν Ἀθήνα.

1. Γνωρίζουμε τὴν μερικὴ κοινοτοπία τῶν ὄσων γράφουμε ἐδῶ, ὅμως θεωροῦμε ὑποχρέωση νὰ ἐπαναλάβουμε κάποιες σταθερὲς ἀρχές ὡς σύντομη ἀπάντηση ἐναντι τοῦ ἐσχάτως ἐπαναυδόμενου ρεύματος πού τάσεται κατὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ χαρακτήρα τῆς θεολογίας. Γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας στὴν ἀνάπτυξη τοῦ διαλόγου βλ. ΕΥΑΓΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, «Φαινομενολογία καὶ Δεοντολογία τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας», *Θεολογία* 85.1 (2004) 33-40.

έκφρασης, ἀλλιῶς ἢ μεταφερόμενη μὲ στεῖρο τρόπο Ἀλήθεια καθίσταται εἶδωλο, ἀρχέτυπο πού δεσμεύει ἀποκλειστικά καὶ μόνο στὰ πολιτιστικά ὄρια του ἓνα νόημα, τὸ ὁποῖο ὅσο καλὸ καὶ τέλειο νὰ εἶναι, ἅπαξ καὶ καταστεῖ ταυτόσημο μὲ τὴν Ἀλήθεια, καθιστᾷ τὴν Ἀλήθεια μίᾳ πλατωνικῇ σκιά, ἀφοῦ τὸ νόημα πλέον γίνεται ἀντιληπτό ὡς αἰωνίως προϋπάρχον. Ἔτσι καὶ οἱ διακονοῦντες στὶς Θεολογικὲς Σχολὲς ἀνὰ τὸν κόσμον δὲν εἶναι θεοφώτιστοι οἱ ἴδιοι ἀλλὰ μελετοῦν τὰ κείμενα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων, ὡς ἄλλοι μαθητές, διαφέρει ὁμως ἡ ἐποχὴ καὶ κατὰ συνέπεια ἡ σκέψη, ἡ ἔκφραση κ.ἄ. στὰ ὁποῖα καλοῦνται νὰ ἀποδώσουν τὴν Ἀλήθεια. Ἐνῶ θὰ ἔπρεπε ὁμως νὰ διατηρεῖται ἡ ἴδια Ἀλήθεια αὐτὸ δὲν συμβαίνει πάντοτε, ἐπειδὴ δὲν ὑφίστανται οἱ ἴδιες ἀφετηριακὲς προϋποθέσεις, στὴν προκειμένη περίπτωσι ἐκκλησιολογικὲς προϋποθέσεις.

Μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸ Διαφωτισμὸ ὁ ὀρθολογισμὸς γίνεται βάση τῆς ὁποίας διερεύνησις τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐμπειρία ἀποκτᾷ διαφοροτικὸ περιεχόμενο, ἐφόσον πλέον δὲν εἶναι μίᾳ προσωπικῇ συνάντησι τοῦ ἐρευνητῆ μὲ τὴ φύσιν ἀλλὰ ὁτιδήποτε μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ πειραματικά καὶ νὰ ἀποτελέσει μὲ τὴ σειρά τῆς ἐμπειρίας ἐπαναλαμβανόμενη, ἐμπειρία γιὰ τὸν κάθε ἓνα παρατηρητή. Ἔτσι λαμβάνει χώρα μίᾳ «πνευματικῇ στροφῇ», ἡ ὁποία στόχο ἔχει τὸ αὐστηρὰ ἀντικειμενικόν. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο καὶ στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες ἀναπτύσσονται ἀνάλογες μέθοδοι πού σκοπὸ ἔχουν τὴν παραγωγὴ ἀνατιζόμενων συμπερασμάτων πού νὰ μποροῦν νὰ γίνων καθολικὰ ἀποδεκτά. Τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι δὲν γίνεται ἀντικείμενο ἀναζήτησις ἡ ἀντικειμενικὴ Ἀλήθεια ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια ἐκείνη στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ φτάσει κανεὶς μὲ ἀντικειμενικὸ τρόπο, ἔστω ἂν ὁ ἀντικειμενικὸς τρόπος δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀντικειμενικῆς Ἀλήθειας. Ἔτσι οἱ μέθοδοι τοῦ ἱστορισμοῦ ἔδωσαν ἔμφασι στὴν ἀναζήτησι τῆς ἀλήθειας σὲ ἓνα πεδίο τὸ ὁποῖο θὰ ἦταν, ὅπως πιστευόταν, διαχειρίσιμο, διότι ἦταν προσβάσιμο ἀπὸ ὅλους μέσα ἀπὸ κείμενα καὶ εὐρήματα τοῦ παρελθόντος, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἔχει ἐμπειρία. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἔδρασε καὶ ἡ Ἀκαδημαϊκὴ Θεολογία, ἡ ὁποία προσπάθησε νὰ ἀνταποκριθεῖ πολὺ ὀρθὰ στὸ αἶτημα τῶν καιρῶν. Σὲ αὐτὴ τὴν λογικὴ γραμμὴ κινήθηκε καὶ ἡ ἔρευνα τῆς Π.Δ. ἀναζητώντας τίς πηγὲς τῆς Πεντατεύχου, τοὺς ἀληθινούς προφήτες πίσω ἀπὸ τὰ ὅσα ἔλεγαν τὰ βιβλία τους γι' αὐτούς, ἀκόμα καὶ ἡ ἔκδοσι βιβλικῶν κειμένων γιὰ ὅλους (ὅπως ἀρχικὰ ἡ ἰδέα τοῦ «textus receptus»²) μὲ τὴν ἀνασκευὴ καὶ παρασκευὴ τῶν κριτικῶν ἐκδό-

2. «Σύμφωνα πρὸς τὴν οὐμανιστικὴ θεμελιώδη ἀρχὴ 'στὶς πηγές' ἡ Μεταρρύθμιση θεώρησε ὡς

σεων³. Στὸν ἀγγλοσαξωνικὸ ᾠρο οἱ ἐρευνητὲς ἐπικεντρώθηκαν σὲ θέματα συσχέτισης τῆς Βίβλου μὲ ἐξωτερικὲς μαρτυρίες καὶ μὲ τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο αὐτὲς τὴν ἐπιβεβαιώνουν ἱστορικὰ ἢ ὄχι. Στὸ γερμανικὸ ᾠρο ἐστίασαν κυρίως στὶς ἐσωτερικὲς μαρτυρίες τοῦ κειμένου, γι' αὐτὸ καὶ ἀναπτύχθηκαν καὶ τόσες ἱστορικὲς-φιλολογικὲς μέθοδοι⁴. Τὸ εὐρωπαϊκὸ αὐτὸ πλαίσιο ἐπηρέασε τὰ μέγιστα τὴν ὀρθόδοξη ἀνατολή μέχρι καὶ σήμερα. Στὸν ἑλληνόφωνο ᾠρο ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἰθῶνιου καὶ ἔπειτα Ἰθνικοῦ Πανεπιστημίου διαμορφώθηκε σύμφωνα πρὸς τὰ γερμανικὰ πρότυπα καὶ ἰδέες ὡς πρὸς τὸν τρόπο δομῆς καὶ ἔρευνας. Παραθέτουμε τρεῖς περιόδους, τὶς ὁποῖες χωρίζουμε μὲ κριτήριο τὰ τρία ἐπιστημονικὰ θεολογικά-βιβλικὰ περιοδικά⁵:

δεσμεινικὸ τὸ σχετικὸ πρωτότυπο κείμενο, δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὸ ἑβραϊκὸ κείμενο», H. CHR. SCHMITT, *Arbeitsbuch zum Alten Testament*, σειρά: UTB, τ. 2146, Göttingen 2005, σ. 167.

3. Ἀκόμα καὶ ἡ «βιβλικὴ θεολογία» ὀδηγήθηκε στὸν ἱστορισμὸ γιὰ νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴ «συστηματικὴ θεολογία», βλ. H. CH. SCOBIE, “History of Biblical Theology”, στὸ: *New Dictionary of Biblical Theology*, τ. 3, InterVarsity, 2000, σ. 16.

4. Βλ. DRIVER D., *Brevard Childs, Biblical Theologian. For the Church's One Bible*, σειρά: *Forschungen zum Alten Testament 2. Reihe*, ed. B. Janowski - M. Smith - H. Spieckermann, τ. 46, Tübingen 2010, σ. 143.

5. Ἡ διάκριση τῶν περιόδων εἶναι πολὺ σύνθετο ζήτημα. Ὁ Καθ. Ἰωάννης Καραβιδόπουλος («Οἱ βιβλικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα. Σύντομη ἱστορικὴ ἀναδρομὴ-Μελλοντικὲς προοπτικὲς», *ΔΒΜ* 14 (1985) 77 καὶ «Οἱ βιβλικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν δεκαετία τοῦ 1960 κ.ἔξ., *Σύναξη* 97 (2006) 86») καὶ ἡ Καθ. Κυριακοῦλα Παπαδημητρίου («Οἱ καινοδιαθηκικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀπελευθέρωση ἕως σήμερα», στὸ: Σεμινάριο Ὁρθοδόξου Ἐρμηνευτικῆς Θεολογίας, Ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 2006-2007, 3η συνάντηση 27 Μαρτίου 2007, <http://eiee.web.auth.gr/seminar/papademetriou.htm>) θέτουν ὡς ὀρόσημο τὸ Α' Συνέδριο τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν 29 Νοεμβρίου - 3 Δεκεμβρίου 1936. Ὁ Κάθ. Ἡλίας Οἰκονόμου (*Bibel und Bibelwissenschaft in der orthodoxen Kirche*, σειρά: SBS, τ. 81, Stuttgart 1976, σ. 15) καὶ ὁ Καθ. Ἀθανάσιος Παπαρνάκης («Οἱ παλαιοδιαθηκικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀπελευθέρωση ἕως σήμερα. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ θεολογία», στὸ: Σεμινάριο Ὁρθοδόξου Ἐρμηνευτικῆς Θεολογίας, Ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 2006-2007, 2η συνάντηση 1 Μαρτίου 2007, <http://eiee.web.auth.gr/seminar/paparnakis.htm>) δίνουν ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν ἵδρυση τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1942. Στὴν παρούσα παρουσίαση προτάξαμε τὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ -γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀρκοῦν οἱ κατατιθέμενες ἐπιστημάνσεις ἀλλὰ χρῆζονταν περαιτέρω βαθύτερης ἐξέτασης στὸ μέλλον-, μὲ τὴ σκέψη ὅτι: α) σὲ αὐτὰ εἶναι ἀποθησαυρισμένα κατὰ μεγάλο μέρος τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα κάθε ἐποχῆς, β) φέρνουν σὲ διάλογο τοὺς ἐπιστήμονες στὸ ζήτημα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ὀρθόδοξου προσανατολισμοῦ καὶ γ) καλύπτουν χρονικὰ καὶ σηματοδοτοῦν κάποια χρονικὴ περίοδο, καθὼς ἐκφράζουν τὰ ἴδια μίᾳ θεολογικῆ ταυτότητα. Ἄλλωστε σκοπὸς μας ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ ἀναζήτηση τῶν αἰτιῶν ἀλλαγῆς, τὸ ὁποῖο ἤδη ἔχουν κάνει πεπειραμένοι καθηγητὲς σὲ ἄρθρα τους, ἀλλὰ σκιαγράφηση περιόδων.

Τὸ πρῶτο ἐπιστημονικὸ θεολογικὸ περιοδικὸ εἶναι ὁ «Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ» (1857-1871). Μία προσεκτικὴ ματιὰ πείθει τὸν ἀναγνώστη ὅτι: α) μεταφτυτεύεται μὲ συνέπεια ἢ προβληματικὴ τῆς Δύσης, β) τὰ ἀναλυόμενα θέματα ἀκόμα καὶ ὅταν ἀναφέρονται σὲ ὀρθόδοξα ζητήματα παραπέμπουν ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πηγὲς κυρίως στὴ γερμανικὴ βιβλιογραφία καὶ γ) ὅταν γίνεται παράθεση σὲ πατερικὰ κείμενα, αὐτὴ διέπεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς στείρας χρηστικότητας. Πάντοτε ὑπάρχουν κάποιες φωτεινὲς ἀκτῖνες ἐξαιρέσεων ἀλλὰ αὐτὲς ἐπιβεβαιώνουν τὸν κανόνα γιὰ νὰ καταπνιγοῦν ἔπειτα ἀπὸ τὸ καθιερωμένο ἀκαδημαϊκὸ πλαίσιο. Ἡ πρώτη ἀναφορὰ σὲ μεθόδους ἐρμηνείας εἶναι σὲ δύο ἄρθρα τοῦ Κ. Κοντογόνου⁶. Στὸ πρῶτο ὁ Κοντογόνου ἀναφέρεται στὰ διάφορα εἶδη σχολιασμοῦ ἢ ἐρμηνείας τῶν γραφῶν (παραφράσεις, σχόλια, ὑπομνήματα κ.λπ.). Γνωρίζει καλὰ τὸ ἔργο τῶν Πατέρων ὅμως φαίνεται νὰ τὸ ὑποβαθμίζει, διότι δὲν συνταιριάζει ἀπόλυτα μὲ τὸ νέο πνεῦμα τῆς ἐρμηνευτικῆς⁷ καὶ προκρίνει ἀπὸ αὐτοὺς μόνο ὅσα συμβαδίζουν μὲ αὐτό, δηλαδή τὴν ἱστορικὴ προσέγγιση⁸ καὶ τὴν μέθοδο τῶν ἐρωταποκρίσεων⁹. Στὸ δεύτερο ἄρθρο ἀφοῦ ἐπιμένει στίς

6. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ μαζί μὲ κάποια ἄλλα συμπληρωματικὰ στοιχεῖα ἀπαρτίζουν τὴν ἐνότητα τῶν ἐρμηνευτικῶν στοιχείων στὸ Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ στοιχεῖα ἐρμηνευτικῆς*, Ἐν Ἀθήναις 1859.

7. «Πρῶτος, ὁ γράψας σχόλια εἰς ἅπασαν τὴν ἁγίαν Γραφήν, εἶναι ὁ Ὁριγένης· μετ' αὐτὸν ἡ τοιαύτη τῶν Γραφῶν ἐρμηνεία παρημελήθη ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἁγίων Πατέρων... ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ γράμματος εἶναι ὠφελιμοτάτη, καὶ διὰ τοῦτο ὀρθῶς καὶ μετὰ λόγον μετεχειρίσθησαν αὐτὴν κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας πολλοὶ τῶν δοκίμων ἐρμηνευτῶν», Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ, «Διάφοροι τρόποι τοῦ ἐρμηνεύειν τὰς θείας γραφάς», *Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ* Α' / τεῦχ. 6 (1857) 258. «Ἡρμήνευον δὲ οἱ Πατέρες ἐν ταύταις ταῖς ὁμιλίαις πρῶτον μὲν συνήθως τὸ γράμμα τοῦ κειμένου, ἵνα, εἰ μάλιστα εἶχε καὶ δυσκολίαν τινὰ, καταστήσωσιν αὐτὸ καταληπτότερον εἰς τὸν λαόν· ἔπειτα δὲ μετέβαινον εἰς τὴν ἀλληγορίαν ἢ εἰς τὴν ἠθικὴν. Ἄλλ' ὅμως ἐνίοτε παρημέλουν τὴν κατὰ γράμμα ἐννοιαν, καὶ πολλάκις ὀλίγον ἐνδιέτριβον ἐν αὐτῇ, φροντίζοντες μόνον ἂν ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐξηγουμένη ἤθελεν εἶσθαι πρόσφορος νὰ διδάξῃ τοὺς πιστοὺς ἀλήθειαν τινὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἢ νὰ οἰκοδομήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἠθικὴν· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν ἐν ταῖς ὁμιλίαις πᾶσαν τὴν ἐρμηνευτικὴν ἀκρίβειαν», Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ, «Διάφοροι τρόποι», σ. 259.

8. «Ἀπὸ τοῦ Ὁριγένους καὶ ὕστερον πάμπολλοι τῶν ἁγίων Πατέρων ἀνατολιζῶν τὲ καὶ δυτικῶν, συνέταξαν ὑπομνηματισμοὺς εἰς τὴν θείαν Γραφήν. διότι αὕτη ἦτο ἡ κυρία αὐτῶν σπουδῆ, αὕτη ἡ ἐργασία, εἰς ἣν μάλιστα ἐνησχολοῦντο συνήθως... τελευταῖον δ' ἔτεροι εἰς μόνην τὴν τοῦ γράμματος ἐρμηνείαν ἀφιερῶθησαν, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν.», Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ, «Διάφοροι τρόποι», σ. 260-261.

9. «Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ὠφελιμοτάτη, ὅταν περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν μάλιστα τῶν ζητημάτων, τῶν χρησίμων ὄντων εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ κειμένου, παραλείπουσα ὅσα ἢ οὐδεμίαν, ἢ ὀλίγην σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν», Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΟΥ, «Διάφοροι τρόποι», σ. 261-262.

γραμματικές και φιλολογικές παρατηρήσεις για να κατανοήσει κανείς την «κατά γράμμα ἔννοιαν», γράφει: «Ἐὰν θέλωμεν νὰ προσδιορίσωμεν ποία ἐκ πασῶν εἶναι ἡ ἔννοια ἡ ἀρμόζουσα εἰς τὸ ἐρμηνευτικὸν χωρίον, πρέπει πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ λόγου, τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται, τὸν σκοπὸν τοῦ συγγραφέων, τὴν αἰτίαν ἢ τὴν ἀφορμὴν, ἐξ ἧς παρεκινήθη νὰ γράψῃ, καὶ τὰς ἱστορικὰς περιστάσεις»¹⁰. Ἡ πρώτη βιβλικὴ ἐρμηνευτικὴ μελέτη ποὺ φέρει ἔκτυπα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς κατεύθυνσης ἀνήκει στὸν Θεόκλητο Βίμπο¹¹. Γενικά, αὐτὴ ἡ πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν πιστότητα στὶς γενικὲς κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀπὸ τὴν ἀσυνείδητη ἕως αὐτονόητη υἰοθέτησή τους¹².

10. ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ Κ., «Κανόνες τοῦ ὁρθῶς ἐρμηνεύειν τὰς Ἁγίας Γραφάς», *Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ Β'* / τεύχ. 6 (1858) 282-283. Τὸ ἐπόμενο εἶναι κάποιου Ἐπιφάνιου Ματτέου ποὺ ἀδιακρίτως ἀναφέρεται στὴ χρήση «Γραμματικῆς, Ρητορικῆς, Λογικῆς... δογματικῆς καὶ ἠθικῆς Θεολογίας, τῆς πρακτικῆς Φιλοσοφίας, τῆς Φυσικῆς, τῆς Ἱατρικῆς, τῆς Ἱστορίας καὶ τῶν Μαθηματικῶν. Εἰς ταῦτα δέ, τέλος, περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ραββίνων καὶ τῶν θύραθεν συγγραφέων καὶ ὑπομνηματιστῶν τῆς Γραφῆς βοηθήματα», Ε. ΜΑΤΤΕΟΣ, «Πραγματεία περὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν βοηθημάτων καὶ περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς», *Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ Η'* / τεύχ. 2 (1864) 207-214.

11. Θ. ΒΙΜΠΟΣ, «Γραμματικὴ καὶ κριτικὴ ἐρμηνεία τῆς ἐκ τῆς Ἑξῆδ. ΚΑ' . 7-11 περικοπῆς», *Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ 4'* / τχ. 10 (1860) 465-478. Ὁ ἴδιος ἐπίσης εἶναι ὁ πρῶτος σύμφωνα μὲ τὸ σχεδὸν ἀρχαιότερο Πρακτικὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς (12ης Ἰανουαρίου 1863) ὁ ὁποῖος διδάξε ἐρμηνεία, ἐρμηνευτικὴ καὶ κριτικὴ τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, χρησιμοποιώντας ἀποκλειστικὰ γεωμανικὰ ἐγχειρίδια, ὅπως καταδεικνύει ἡ ἀνακαλυφθεῖσα βιβλιοθήκη του. Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸν Θ. Βίμπο καὶ τὸ βιβλικὸ καὶ ποιμαντικὸ ἔργο του στὴν ὑπὸ ἔκδοσιν μονογραφία: Π. Νταλιάνης, «Θεόκλητος Βίμπος (1832-1903): Καθηγητὴς Παλαιᾶς Διαθήκης - Ἀρχιεπίσκοπος Μαντινείας καὶ Κυνουρίας».

12. Παρόμοιες ἀντιλήψεις ἀκολουθοῦν καὶ τὰ ἐρμηνευτικὰ ἐγχειρίδια: «Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἱερῶν Γραφῶν πρέπει νὰ ἦναι κατ' ἀκρίβειαν γραμματικὴ καὶ φιλολογικὴ, οὐχὶ δὲ δογματικὴ», Ι.Κ., *Περὶ ἐρμηνευτικῆς τῶν Θείων Γραφῶν*, Ἐν Ἀθήναις 1882, σ. 11. Πρβλ. «διαλαμβάνον περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων τῆς εὐρέσεως καὶ ἐξακριβώσεως τοῦ ἀληθοῦς νοήματος ἐκάστου χωρίου καὶ βιβλίου ὡς φιλολογικῆ ἢ γραμματολογικῆ προϊόντος, κατὰ τοὺς συνήθεις κανόνες τῆς κατὰ γράμμα καὶ ἱστορικῆς ἐρμηνείας», Β. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, *Ἐγχειρίδιον Ἱερῶν Ἐρμηνευτικῆς*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1921, σ. 78, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο τὸ «ἀληθινὸ» νόημα ταυτίζεται μὲ τὸ γραμματικὸ-φιλολογικόν. Ὡστόσο σὲ αὐτὰ τὰ ἐγχειρίδια δὲν βρισκόμαστε ἀπολυτοποίηση τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου ἀλλὰ παραμένει ὡς ἀντίποδας ἡ πνευματικὴ κατανόηση τῆς Γραφῆς μέσα ἀπὸ τὴν παράδοση. Δυστυχῶς ἡ τελευταία ἐκλαμβάνεται ὡς ἡ ὑπὸ Συνόδων ἐρμηνεία χωρίων, πρβλ. Β. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, *Ἐγχειρίδιον*, σ. 110-113. Τὴ γραμμὴ αὐτὴ θὰ ἀκολουθήσει καὶ τὸ ἐπόμενο πόνημα ἐρμηνευτικῆς, πρβλ. ΕΥΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, *Αἱ τῆς Κ.Δ. ὁρθόδοξοι ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαὶ καὶ μέθοδοι καὶ αἱ θεολογικαὶ τῶν προϋποθέσεις*, Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστ. Ἐπετηρίδος τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1937), Ἐν Ἀθήναις 1937, σ. 37. Ἐξαιρέση ἀπο-

Ἡ ἐπόμενη περίοδος ξεκινάει μὲ τὴν κυκλοφορία τοῦ ἐπιστημονικοῦ θεολογικοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία» (1923-σήμερα)¹³. Τὸ περιοδικὸ φιλοξένησε πολλές σπουδαῖες κριτικὲς μελέτες ἐξεχόντων παλαιοδιαθηκολόγων, ἰδιαίτερα τῶν καθ. Π. Μπρατσιώτη καὶ Β. Βέλλα. Ὡστόσο, ἡ πρώτη κριτικὴ μελέτη ἀνήκει στὸν μακαριστὸ Β. Στεφανίδη, ὅπου ἀποδεικνύει, μέσα στὸ γενικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, ὅτι παρὰ τὶς ἀφετηριακὲς διαφορὲς ἡ νεώτερη ἱστορικο-κριτικὴ μέθοδος διαθέτει ἀκριβῶς τὶς ἴδιες ἀρχὲς μὲ τὴν ἀρχαία κριτικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσης¹⁴. Καταλήγει μάλιστα στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρχαία κριτικὴ εἶναι πλουσιότερη σὲ θεματολογία, ἀλλὰ ἡ νεώτερη εἶναι γονιμότερη καὶ πλουσιότερη τῆς ἀρχαίας σὲ πορίσματα, ἂν καὶ ὀδηγεῖται σὲ μὴ ἀσφαλῆ συμπεράσματα¹⁵, ἀφοῦ ἡ ριζικὴ ἀπόρριψη κάποιων βιβλίων κάνει διστακτικὸ τὸν Στεφανίδη νὰ τὴν ἀποδεχτεῖ πλήρως. Τελικὰ ἀποτιμᾷ τὸ ἔργο τῆς ἐξόχως θετικὰ γράφοντας ὅτι τὰ νέα πορίσματα «ἀποτελοῦσιν ἀναμφιβόλως τὸν θρίαμβον τῆς νεωτέρας Κριτικῆς»¹⁶. Διαφαίνεται ἤδη ἀπὸ αὐτὸ ἡ πορεία τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου στὸν ἑλληνόφωνο χῶρο, μιᾶς περιόδου ὅπου ἀπὸ τὴν αὐτονόητη ἀποδοχὴ τῆς περνᾷ στὴν ἐπιδιωκόμενη καὶ μετὰ ζήλου ἐφαρμογὴ τῆς¹⁷, πάντοτε

τελεῖ τὸ ἐγχειρίδιον ποὺ συνέταξε ὁ μακαριστὸς Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Στοιχειώδης Ἱερά Ἑρμηνευτική*, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1902, ὅπου ἀνάμεσα στὰ ἄλλα δὲν ταυτίζει τὸ ἱστορικὸ μὲ τὸ ἀληθές: «τὸ γραμματικὸν νόημα ἐκφέρεται οὐ μόνον κατὰ τὴν κυρία τῶν λέξεων σημασίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τροπικὴν» (σελ. 31), ἀκολουθεῖ ὁμοίως καὶ αὐτὸς –ἐν μέρει βέβαια– τὴν ἀποψη γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν Συνόδων (σ. 88-89).

13. Σπουδαία ἐπίσης μὲ μεγάλη ἐμβέλεια ἀλλὰ εἴτε ἐκτὸς ἑλλαδικοῦ χώρου εἴτε μὲ μικρότερης σημασίας βιβλικά ἀρθρα καὶ πάντοτε μὲ μεγάλες διακοπὲς στὴν ἐκδοσὴ εἶναι: ἡ «Νέα Σιών» (1904-σήμερα), ὁ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» (1908-σήμερα) καὶ «Γρηγόριος Παλαμᾶς» (1917-σήμερα).

14. Βλ. Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, «Αἱ ἀρχαὶ τῆς κριτικῆς τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης», *Θεολογία Β' τευχ.* 3 (1924) 243-244. Παρόμοιες ἀπόψεις ἐκφράζει σὲ παλαιὸ ἀρθρο τοῦ ὁ Καθ. Π. Βασιλειάδης προκειμένου νὰ διασώσει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἔρευνας ἀπὸ ἄκρα συντηρητικὸς κύκλος γράφοντας: «ὀφείλουμε νὰ τονίσουμε πὼς δὲν ὑπάρχει καμιά διάστασι ἀνάμεσα στὴν τυπολογία καὶ τὴν ἱστορικὴ-κριτικὴ μέθοδο. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολικὸ ἂν λέγαμε ὅτι ἡ δευτέρη εἶναι κατευθειαν ἀπόγονός τῆς πρώτης καὶ ἡ πρώτη καλυμμένη μορφή τῆς δευτέρας», Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Βιβλικὴ Κριτικὴ καὶ Ὁρθόδοξια», *ΕΕΘΣΘ* 25 (1980) 371.

15. Βλ. Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, «Αἱ ἀρχαὶ τῆς κριτικῆς τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης», σ. 254.

16. Βλ. Β. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ, «Αἱ ἀρχαὶ τῆς κριτικῆς τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης», σ. 254.

17. Πρβλ. «Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλολογικῆς-ἱστορικῆς μεθόδου ἔχουσιν ὁμοίως ἀναγνωρισθῆ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς παρ' ἀπάντων τῶν ἡμετέρων νεωτέρων θεολόγων. Ἄρασαι αἱ ἐρμηνευτικαὶ ἐργασίαι, αἱ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐμφανισθεῖσαι, στηρίζονται ἐπὶ τῆς μεθόδου ταύτης», ΕΥΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, *Αἱ τῆς Κ.Δ. ὀρθόδοξοι ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαί*, σ. 24, ὑποσ. 1.

ὅμως σὲ μία μετριοπαθέστερη γραμμὴ χωρὶς οὐδέποτε νὰ γίνεται ἐνστερνισμὸς τῶν ἀκραίων πορισμάτων¹⁸.

Τὴ σκυτάλη θὰ λάβει ὁ Β. Βέλλας ποὺ ἐκφράζει χαρακτηριστικὰ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὅταν γράφει «ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία... ἐφαρμόζει ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῆς Ἁγ. Γραφῆς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς μεθόδους πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου, πρὸς ἔρευναν τῆς φιλολογικῆς γενέσεως ἐκάστου βιβλίου, πρὸς καθορισμὸν τῆς γνησιότητος ἐκάστου βιβλίου καὶ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἱστορικοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγράφησαν τὰ βιβλία, χωρὶς ἢ ἀυθεντία τῆς Ἁγ. Γραφῆς νὰ δύναται διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων τούτων νὰ πάθῃ ἔστω καὶ τὴν ἐλάχιστην μείωσιν. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ φάσει τῆς παρ' ἡμῖν Ὁρθοδόξου Θεολογίας εὐρεῖα γίνεται χρῆσις τῆς φιλολογικῆς, ἱστορικῆς καὶ θρησκευτικολογικῆς μεθόδου»¹⁹. Παρόμοια γράφει καὶ ὁ Π. Μπρατσιώτης²⁰. Οἱ διαφορὲς μὲ τὸν Β. Βέλλα στὸ συγκεκριμένο ζήτημα εἶναι τρεῖς. Πρῶτον, ὁ Βέλλας εἶναι σχεδὸν ἀπορριπτικὸς γιὰ τὴν ἕως τότε προσφορὰ τῶν προκατόχων του, ἐνῶ ὁ Μπρατσιώτης πρὸ οὐδέτερος. Συγκεκριμένα ὁ Βέλλας θεωρεῖ ὅτι ἡ παλαιοδιαθηκικὴ ἐπιστήμη στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχε συμβάλλει στὸ ἐλάχιστο στὴν προώθηση τῆς ἔρευνας²¹ καὶ μᾶλλον κρίνει ὡς λύση ἀνάγκης τὴν ὅποια ἕως τότε χρῆσις τῆς Πατερικῆς Γραμματείας²². Δεύτερον, ὁ ἴδιος κρίνει ὅποιαδήποτε ἐνασχόληση μὲ τοὺς Ὁ, πέραν ἐκείνης τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου, ὡς ἐπιζήμια γιὰ τὴν ἐπιστήμη²³, ἀντί-

18. Ἐνδεικτικὰ βλ. ΕΥΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, *Αἱ τῆς Κ.Δ. ὀρθόδοξοι ἐρμηνευτικαὶ ἀρχαί*, σ. 40-41.

19. Β. ΒΕΛΛΑΣ, «Ἡ ἀυθεντία τῆς Βίβλου κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», *Θεολογία ΚΒ* / τευχ. 4 (1951) 615.

20. «Ἡ ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις Θεολογικαῖς Σχολαῖς τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης ἐφαρμοζομένη ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν ἐπιστημονικὴ μέθοδος εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἄμα καὶ κριτικὴ, ὡς εἶναι αὐτονόητον...», Π. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ, «Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ», *ΕΕΘΣΑ ΙΔ* (1963) 109.

21. «As for the Exegesis of the O.T., although it was the centre of the studies, there are no works worth (sic) mentioning», Β. VELLAS, «Old Testament studies in the modern Greek Orthodox Theology», *Θεολογία ΙΘ* / τευχ. 2 (1941-1948) 331.

22. Β. VELLAS, «Old Testament studies», σ. 332. Ἀντίθετα, πλέον στὴν ἐποχὴ τοῦ «the scholars do not hesitate to work out exegetical material left by the Fathers of the Church, but they take from it what it is possible and beneficial to the studies», Β. VELLAS, «Old Testament studies», σ. 335.

23. «Πέραν τούτων εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς Π.Δ. δὲν δύναται τί ἀξιόλογον νὰ προσφέρῃ ἡ σπουδὴ τῶν Ὁ... Θὰ ἀπογυμνώσῃ ἀναμφιβόλως τὸν κλάδον τοῦτον τοῦ ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος, ἐὰν τὸ μάθημα τῶν Ὁ τραπεῖ εἰς ἐρμηνείαν τῆς Π.Δ. καταφεύγον εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Π.Δ. ἐκ μεταφράσεως», Β. ΒΕΛΛΑΣ, «Αἱ σύγχρονα κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Π.Δ.», *Θεολογία Ι* / τευχ. 1 (1932) 43.

θετα πρὸς τὸν ὁμολόγόν του, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πρωτοπόρος στὶς ἐβδομηκοντολογικὲς σπουδές. Τρίτον, ἐνῶ ὁ Π. Μπρατσιώτης παρὰ τὴν κριτικὴ πού ἀσκεῖ, βλέπει τὴν Διαλεκτικὴ Θεολογία τοῦ K. Barth μὲ θετικὴ ματιά, ἐνῶ ὁ Βέλλας τὴν ἀπαξιώνει φτάνοντας ἕως τοῦ σημείου νὰ ὑποστηρίξει ὅτι μεταθέτει «τὸ κέντρον εἰς τὴν φαντασίαν... καταπνίγων τὴν ἔμφυτον περὶ τὴν γνῶσιν ὀρμὴν καὶ ἔφεσιν»²⁴ τοῦ ἐρευνητῆ. Μέσα ἀπὸ αὐτὲς τὶς τρεῖς παραμέτρους ὁ Βέλλας ἐπιτυγχάνει νὰ προσδέσει ἀμετάκλητα τὴν ὀρθόδοξο ἐρμηνευτικὴ μὲ τὴν ἱστορικο-φιλολογικὴ κριτικὴ²⁵. Πρῶτον, διότι καλοῦσε σὲ ἐντατικοποίηση τῶν ἐρμηνευτικῶν προσπαθειῶν πρὸς τὴν ἱστορικὴ-φιλολογικὴ κατεύθυνση σὲ σχέση μὲ τὴν μικρὴ ἕως τότε παραγωγή μελετῶν περὶ τὴν Βίβλο. Δεύτερον, διότι ἔθετε ὡς κέντρο ὅχι τὸ κείμενο μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε «ζυμωθεῖ» ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ παράδοσίς της, δηλ. τοὺς Ο΄, ἀλλὰ τὸ Μασσωριτικόν, πού ἀφοροῦσε κατεξοχὴν τὴν Προτεσταντικὴ παράδοση. Τρίτον, ἐξοβελίζοντας τὴν ἀντίρροπὴ πρὸς τὴν συγγενὴ ἱστορικοκριτικὴ πνευματικὴ κατεύθυνση –παρὰ τὰ ὅποια προβλήματά της– Διαλεκτικὴ Θεολογία. Θὰ ἀδικοῦσε κανεὶς τὸν ἀείμνηστο Β. Βέλλα ἐὰν δὲν ἀναγνώριζε σὲ αὐτὸν τὴν εἰλικρινὴ του μέριμνα καὶ ἀγάπη γιὰ τὴ μελέτη τῆς Π.Δ. ἀλλὰ καὶ τὴ βαθιὰ του ἀγωνία γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ὀρθόδοξης ἐρμηνευτικῆς, πού θὰ περιέχει τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ ἀποβάλλει τὶς ὀθνεῖες ἐπιρροές²⁶.

Τὸν προβληματισμὸ αὐτὸ θὰ συνεχίσουν γόνιμα οἱ νεώτεροι ἐρμηνευτὲς στὴν ἐπόμενη περίοδο, ὁ ὁποῖος θὰ καταλήξει στὴν ἀνανέωση τῆς ὕλης τῶν ὑπαρχόντων περιοδικῶν, στὴν κυκλοφορία τοῦ «Δελτίου Βιβλικῶν Μελετῶν» (1971-σήμερα) καὶ στὴν ἔναρξη σειρᾶς βιβλικῶν συνεδρίων. Μὲ τοὺς Σ. Ἀγουρίδη καὶ Ἰωάν. Παναγόπουλο οἱ βιβλικὲς σπουδὲς ἀρχίζουν καὶ εἰσέρχονται σὲ μία νέα ἐποχὴ, ἐποχὴ «μεταβατικῆ». Κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς ἐποχῆς

24. Β. ΒΕΛΛΑΣ, «Αἱ σύγχρονα κατευθύνσεις τῆς ἐπιστήμης τῆς Π.Δ.», σ. 44.

25. Ἀντίθετα ὁ Π. Μπρατσιώτης προκρίνει μία πιὸ ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευση: «Ἡ δὲ τοιαύτη δρᾶσις τῶν ἡμετέρων θεολόγων θὰ ἦτο βεβαίως πολὺ δαψιλεστέρα, ἐὰν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐν ταῖς θεολογικαῖς σχολαῖς παρεχομένη μόρφωσις ἦτο ἀκραιφνέστερον ἐκκλησιαστικὴ...», Π. Μπρατσιώτης, «Ἡ ἑλληνικὴ Θεολογία κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν», *Θεολογία* ΙΘ' / τεύχ. 2 (1941-1948) 283.

26. «...we are working at full speed for the creation of a Greek Orthodox Science. In spite of probable influence of the Greek studies of the O.T. from abroad I am confident that we head towards orthodox solutions and orientations. Our ambition is to continue the glorious ancient orthodox exegetical tradition created by Origen, St. Basil the Great, St. John Chrysostom, Theodore of Mopsuestia, Theodoretus and so many other Fathers of the Christian Church», Β. VELLAS, "Old Testament studies", σ. 369.

είναι ή προσπάθεια απάντησης σε θεμελιώδη ερωτήματα ταυτότητας της ὀρθόδοξης ἐρμηνευτικῆς ἀνάμεσα στὰ ὅποια καὶ τὸ περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς Πατερικῆς γραμματείας.

Ὁ Σ. Ἀγουριδῆς ἐντοπίζει τὴν καθυστέρηση τῶν βιβλικῶν σπουδῶν στὴν ἀπώλεια σύνδεσης λόγω τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν κατὰ τὰ ἄλλα πλούσια καὶ ἐκτενῆ χριστιανικὴ γραμματεία τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία δημιούργησε μίαν ἀμχανία ἀξιοποίησής της στὴ σύγχρονη ἐποχὴ. Ἐπισημαίνει ὅτι οἱ πολυτομεῖς ἐρμηνευτικὲς σειρὲς (π. Ἰωὴλ Γιαννακόπουλου καὶ Παναγιώτη Τρεμπέλα) παρουσιάζουν τὴ βυζαντινὴ ἐρμηνεία καὶ ὄχι τὸ ἐξηγητικὸ πνεῦμα τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Θεωρεῖ ὅτι ὁ ἀκαδημαϊσμός θὰ πρέπει νὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ «πρακτικό-ἐκκλησιαστικὸ νοῦ» καὶ νὰ εἶναι δεμένος μὲ τὰ «μοντέρνα πνευματικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα»²⁷. Αὐτὸ πιστεύει ὅτι συμπορεύεται μόνο μὲ μίαν παράλληλη ἀναζωογόνηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ γι' αὐτὸ δίνει ἔμφαση καὶ στὸ λειτουργικὸ χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴ σχέση της μὲ τὴ Βίβλο²⁸. Τὸ μόνο πού ἴσως δὲν ἀξιολογεῖ μὲ πλήρη εὐστοχία εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν μέσων καὶ ὕστερων βυζαντινῶν χρόνων, πού χαρακτηρίζει ὡς περίοδο μὴ ἀξιόλογης ἐξηγητικῆς παραγωγῆς²⁹. Μερικὰ ἔτη ἀργότερα, θὰ ἐπισημάνει διάφορα προβλήματα, ἐκ τῶν ὁποίων δύο εἶναι τὰ κυριότερα. Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἱστορικο-κριτικῆς μεθόδου: «ἡ ἐφαρμοζόμενη ἀπὸ τοὺς Βιβλικούς μας ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ κριτικὴ ἦταν πάντοτε χωρὶς νύχια, μὲ τὶς αἰχμὲς ἀποκομμένες, ἔτσι πού νὰ μὴ γίνεταί ὀδυνηρὰ ἐνοχλητικὴ»³⁰. Τὸ δεῦτερο ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν «κηδεμονία τοῦ παρελθόντος», δηλ. μὲ μίαν ἐσφαλμένη ἀντίληψη τῆς «παράδοσης», πού εἶτε ταυτίζεται ἀποκλει-

27. S. AGOURIDES, "The Bible in the Greek Orthodox Church", *ΕΕΘΣΑ ΚΑ'* (1974) 230-231.

28. Βλ. S. AGOURIDES, "The Bible in the Greek Orthodox Church", σ. 239 καὶ Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ ἡ νεοελληνικὴ θεολογικὴ πραγματικότητα», *Θεολογία ΝΣΤ'* / τεῦχ. 3 (1985) 510. Θεωρεῖ ὅτι ἡ Γραφή ἀπορροφήθηκε ἀπὸ τὴ λατρεία καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται μίαν βιβλικὴ καὶ λειτουργικὴ ἀναγέννηση, βλ. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ἡ σύγχρονη βιβλικὴ ἔρευνα», *ΔΒΜ* 17 (1998) 110 καὶ 128.

29. «Αὐτὸ τὸ χαρακτῆρα τοῦ μιμητισμοῦ εἶχε ἡ χρῆσις τῶν Πατέρων στὸ Βυζάντιο, ἰδιαίτερα στὶς βιβλικὰς Ἐκλογὰς ἢ Σειρὲς τῶν Βυζαντινῶν», Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν», σ. 508. Μετριάξει τὶς ἀπόψεις του μεταγενέστερα ἂν καὶ καταλήγει «ἡ βυζαντινὴ ἐπανάληψη τῶν ἐξηγήσεων τῶν Πατέρων ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τῆς αὐτοκρατορίας», Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία», σ. 112 καὶ 123.

30. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν», σ. 506. Πρβλ. «Ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ καὶ ἄλλες μέθοδοι τῆς βιβλικῆς ἔρευνας προϋποθέτουν ἀγάπη γιὰ τὴν ἀλήθεια... τὸ γενικότερο

στικά με κάποια ιστορική περίοδο έρμηνείας είτε άφορᾶ στην καθιέρωση από παλαιά να έξετάζεται ἡ Γραφή μέσα από τὸ πρίσμα τῆς «συστηματικῆς θεολογίας»³¹. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἀμφοτέρω ὁδηγοῦν σὲ μία ἀμυντική στάση καὶ ὄχι σὲ ἓνα δημιουργικὸ ἄνοιγμα τῶν ἐρμηνευτῶν.

Ὁ Ἰωάν. Παναγόπουλος σημειώνει ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἑρμηνευτική οὔτε ὡς πρὸς τὴν οὐσία οὔτε ὡς πρὸς τὴ μέθοδο ἀποτελεῖ μία ὄντως Ὁρθόδοξη βιβλικὴ ἐπιστήμη. Ἐντοπίζει τὰ προβλήματα τῆς Ὁρθόδοξης Ἑρμηνευτικῆς στοὺς ἀκόλουθους παράγοντες: α) στὴ μεγάλη ἐπιρροὴ ἀπὸ ὀθνεῖα εὐρωπαϊκὰ στοιχεῖα, γράφοντας μάλιστα γιὰ τὴν ἀνάγκη «εἰ δυνατόν, ὅπως ἀπαλλαγῆ πάσης ἑτεροδόξου ὁμολογιακῆς ἐπιδράσεως» καὶ β) τὴν ἀπουσία ἐρευνητικῆς στόχευσης καὶ οὐσιαστικῆς συνεργασίας ἀνάμεσα στοὺς Ἑλληνες βιβλικούς ἐπιστήμονες³². Ὡς πρὸς τὸ πρῶτο δὲν ἐναντιώνεται στὴν ἱστορικο-φιλολογικὴ κριτική, προσπαθεῖ ὅμως νὰ τὴν ὑπερβεῖ ὀρίζοντας τὴν «κριτική» ὄχι ὡς τὸν ἔλεγχο τῆς μεθόδου, τῶν πηγῶν κ.λπ. ἀλλὰ πάνω στὴ βάση τῆς σχέσεως ἀνθρωπίνου καὶ θείου λόγου³³, ἐπηρεασμένος πιθανὸν καὶ ἀπὸ τὴ Διαλεκτικὴ Θεολογία. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερο κατονομάζει τὸν ἐρμηνευτὴ ὡς «λειτουργὸ τοῦ κόσμου», μιλάει γιὰ τὴν «ἠθικὴ τῆς ἐρμηνευτικῆς» καὶ προσκαλεῖ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὶς Θεολογικὲς Σχολὲς σὲ ἀπὸ κοινού συνεννόηση³⁴. Ἀγουρίδης καὶ Παναγόπουλος

πνευματικὸ καὶ θεολογικὸ κλίμα ἐπιβάλλει πάνω ἀπ' ὅλα τὴ σύγκλιση πρὸς τὶς ἀπόψεις ποὺ ἐκφράζουν τοὺς θεμελιώδεις νόμους τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς», Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία», σ. 117-118.

31. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ ἡ νεοελληνικὴ θεολογικὴ πραγματικότητα», σ. 507 καὶ 512. Τὶ παράδοξο τόσο ἡ «ἀναζωογόνηση τῆς Ἐκκλησίας» ὅσο καὶ ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν «κηδεμονία τοῦ παρελθόντος» νὰ παραμένουν καὶ σήμερον διαρκῆ ζητήματα.

32. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., «Ἡ ἐν Ἑλλάδι βιβλικὴ ἐπιστήμη χθὲς καὶ σήμερον», *Μόρφωση καὶ Μεταμόρφωση*, Ἀθήνα 2000, σ. 304-306.

33. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., «Ἡ ἐν Ἑλλάδι βιβλικὴ ἐπιστήμη», σ. 312.

34. «Ἐν προκειμένῳ πιθανὸν νὰ ἐξυπηρετεῖ ἡ ἴδρυσις κέντρων ἢ ἰνστιτούτων βιβλικῶν ἐρευνῶν, αὐτονόμων ἢ ἀλλαγῶν προσηρτημένων, ἅτινα θὰ συγκεντρῶσουν τὰς βιβλικὰς παρ' ἡμῖν δυνάμεις», ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝ., «Ἡ ἐν Ἑλλάδι βιβλικὴ ἐπιστήμη», σ. 311-312 καὶ 317. Αἴτημα ποὺ παραμένει εἰσέτι ἀνεκπλήρωτο παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι στίς 10 Δεκεμβρίου 1972 δίπλα στὸ Ἱ. Προσκύνημα Ἀναστάσεως Χριστοῦ στὰ Σπάτα Ἀττικῆς θεμελιώθηκε τὸ «Βιβλικὸ Κέντρο» Σπάτων «τὸ πρῶτο στὴν Ἑλλάδα, μέσα στὸ ὅποιο θὰ μπορεῖ νὰ γίνεται ἐρευνα καὶ ἡ ἐρευνα νὰ προσφέρεται σὰν ἄρτος στὸν πεινασμένο πνευματικὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Οἱ προοπτικὲς μας εἶναι θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς. Ἐπιστημονικὴ δουλειὰ καὶ ἄνοιγμα στὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ», βλ. ἀνωνύμου, «Θεμελίωσις Βιβλικοῦ Κέντρου Σπάτων - Ἀττικῆς», *ΔΒΜ* 1/ τευχ. 4 (1972) 376-377. Τὴν ἔλλειψη συνεργασίας ἐπισημαίνει μεταγενέστερα καὶ ὁ Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία», σ. 112-113.

ἀποκλίνουν στην σπουδαιότητα τῶν «Ἐκλογῶν» καί «Σειρῶν», καθώς ὁ δεύτερος τὶς ἀξιολογεῖ ιδιαίτερα θετικά, συγκλίνουν ὁμως στὸν οἰκουμενικὸ προσανατολισμὸ τῆς ἐρμηνευτικῆς, στὴν ὀρθὴ ἀποτίμηση τῆς πατερικῆς γραμματείας καὶ στὴ σύνδεση μὲ τὴ λατρευτικὴ ζωὴ, τὴν ὁποία ὁ πρῶτος βλέπει μέσα ἀπὸ ἓνα περισσότερο Βιβλοκεντρικὸ πρῶσμα, ἐνῶ ὁ δεύτερος μέσα ἀπὸ ἓνα περισσότερο Ἐκκλησιοκεντρικόν.³⁵

«Πέραν τοῦ ιστορισμοῦ καὶ τοῦ ὑπαρξισμοῦ»

Προϊόντος τοῦ χρόνου συντελέστηκε μία δεύτερη «πνευματικὴ στροφή», ἡ ὁποία ἔχει ἴσως σημεῖο ἀναφορᾶς τὴν ἀλλαγὴ στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, ιδιαίτερα ἀπὸ τὴν μηχανικὴ-αἰτιοκρατικὴ φυσικὴ στὴν κβαντικὴ φυσικὴ. Τὰ ὅσα συνέβησαν στὴ φυσικὴ μποροῦμε νὰ τὰ ἐρμηνεύσουμε ὡς ἄλλη παραβολὴ γιὰ τὰ ὅσα συνέβησαν καὶ στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ιστορισμοῦ εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία ὀδήγησε στὶς νέες μεθόδους ἐρμηνείας, χωρὶς ὁμως νὰ σημαίνει ὅτι ἡ κληρονομία του θὰ πρέπει νὰ εἶναι μόνο ἀρνητικὴ ἢ ξεπερασμένη³⁶.

35. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀνακεφαλαιώνει ἐπιτυχῶς τὴν ὀρθόδοξη στάση τὸ ἀκόλουθο παράθεμα: «τὸ λαθητὸ τοῦ ἀνθρώπου κάνει τὴν ιστορικοκριτικὴ μέθοδο σχετικὴ ἢ, μερικὲς φορές, πολὺ σχετικὴ μέθοδο προσεγγίσεως τοῦ νοήματος τοῦ ἱεροῦ συγγραφέα: Εἶναι ὁμως ἀπαραίτητη. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ συγχρονιστικὴ μέθοδος σαφῶς παραγνωρίζει τὸν παράγοντα 'ἱστορία' καὶ 'ἀνθρώπος', καὶ ἀποδίδει στὸ Θεὸ καὶ τὸν 'λόγο' του ὀρισμένους ιδιότητες πού εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἔχει. Ἀπὸ ὀρθόδοξη πλευρὰ, ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι: (α) Τὸ βίωμα μιᾶς κοινότητας, ἀπ' τὴν ὁποία βγαίνει τὸ μήνυμα κάθε ἱεροῦ συγγραφέα, ὅταν ἀπευθύνεται στὴ κοινότητα. (β) Ἡ συνέχεια τῆς κοινότητας πού γέννησε τὸ μήνυμα, μέσα ἀπὸ τὶς διάφορες ἱστορικὲς ἀλλαγές. (γ) Τὸ κοινὸ πού ὑπάρχει στὴν ἀνθρώπινη κατάσταση, καὶ σήμερα καὶ χθές. Μ' ἄλλα λόγια, ἀπὸ ὀρθόδοξη σκοπιά ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ εἶναι ἐκκλησιολογικὴ, μὲ τὴν ἔννοια πὼς ἡ βλαπτικὴ ἀλήθεια διασώζεται μέσα στὴν συνεχιζόμενη παράδοση, μὲ ὅλες τὶς ἀλλαγές πού ὁ χρόνος ἐπιβάλλει καὶ πού ἡ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου ὀφείλει νὰ ἐπισημαίνει», ΟΜΑΔΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΘΕΟΛΟΓΩΝ, «Ἡ σχέση μεταξύ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης», ΔΒΜ 5.1 (1977) 71.

36. Πρβλ. «Μὲ τὴ βοήθειά της (τῆς ιστορικοκριτικῆς ἐξήγησις) ἀνεδείχθη ἡ Γραφή –θετικὰ μιλώντας– σὲ ἓνα βιβλίο μὲ πολλὲς μαρτυρίες (πολυφωνικὸ)· συγχρόνως, ἡ ιστορικοκριτικὴ προσέγγιση διέσπασε τὴ Γραφή –ἀρνητικὰ μιλώντας– σὲ ἄπειρα ἐπιμέρους κείμενα, ἐνῶ κατέδειξε ὅτι ὅλες οἱ προσπάθειες νὰ διαπιστωθεῖ ἡ ἐνότητα τῶν ἐπιμέρους κειμένων (λ.χ. στὰ πλαίσια τοῦ Κανόνος) ἢ νὰ διατυπωθεῖ ἡ λεγόμενη 'μεσότης τῆς Γραφῆς' (Mitte der Schrift) συνιστοῦν μεταβιβλικὲς διαδικασίες», U. LUZ, «Ἡ σημασία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς», μτφ. Κ. Μπελέζου, ΔΒΜ 17 (1999) 26.

Ὁ ἱστορισμὸς ἰσχύει καὶ σήμερα, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἔχουν συνειδητοποιήσει ὄλοι τὴν ἀλλαγὴ καὶ ἐμμένουν σὲ αὐτόν, ἀλλὰ κυρίως διότι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ αἰτιοκρατικὴ φυσικὴ, ὑπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις ἰσχύει. Ὡστόσο, ὁ ἱστορισμὸς προσφέροντας πολλὰ χρήσιμες πληροφορίες ἐξάντησε τὶς μεγαλύτερες δεξαμενὲς γνώσης καὶ τὸ ὄπλοστάσιό του φτάνοντας ὄχι σπάνια σὲ ἀδιέξοδα³⁷. Τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορισμοῦ δὲν εἶναι ἴσως τὸ ὅποιο τέλμα ἢ ὄριο πού αὐτὸς ἄγγιξε (μὴ μπορώντας γιὰ παράδειγμα νὰ πάει παραπέρα ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες πληροφορίες πού ἀπέμειναν γιὰ τὸν πραγματικὸ βίῳ τῶν προφητῶν, ἀφαιρώντας ἓνα μεγάλο ποσοστὸ κειμένου σὲ κάθε βιβλίῳ ὡς μεταγενέστερες προσθήκες συντακτῶν καὶ συλλογῶν) ἀλλὰ ὅτι ἄλλαξε τὸ αἴτημα τῆς ἐποχῆς³⁸. Σήμερα ἡ ἀναζήτησις μίας Ἀλήθειας μὲ ἀντικειμενικὸ τρόπο ἔχει ὑποχωρήσει καὶ στὸ προσκηνίῳ ἔχει ἔρθει τὸ αἴτημα γιὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀντικειμενικῆς Ἀλήθειας μὲ ὅποιο τρόπο. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ θρησκευτικὴ στροφὴ πρὸς τὶς ἀνατολικὰς παραδόσεις πού παρατηρεῖται τελευταῖα δὲν σχετίζεται μόνον μὲ τὸ φόβο τῆς παγκοσμιοποίησης ἢ τὴ διευκόλυνση πού αὐτὴ προσφέρει προκειμένου νὰ ἔρθει κανεὶς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἄγνωστο ἀνατολικὸ κόσμον πού πάντοτε ἐνθουσίαζε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ Μ. Ἀλέξανδρον ἕως τὸ ταξίδι τοῦ Μάρκο Πόλο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν κούραση πού ἐπέφερε ἡ καθαρὰ ὀρθολογικὴ καὶ ἀντι-

37. Πρὸβλ. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ Κ., «Πρὸς μίαν νέαν ἐρμηνευτικὴν πέρα τοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τοῦ ὑπαρξισμοῦ», *Προσβάσεις. Ζητήματα ἀπολογητικῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφικῆς κριτικῆς τοῦ καιροῦ μας*, Ἀθῆναι 1979, σ. 150, ὑποσ. 5, «ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἱστορισμοῦ» διεμόρφωσαν αἱ ἐρμηνευτικὰ ἐπιστήμια τὴν μέθοδον τῶν κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος νὰ ἐγγυᾶται τὴν ἀκριβῆ ἀποκατάστασιν (Rekonstruktion) τοῦ παρελθόντος. Τυπικῶς χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν προκειμένῳ τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιολογίας ἢ τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου... ὁ ἐρμηνευτής, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται ἐπὶ τῆ βᾶσει τῶν ἀρχῶν τοῦ ἱστορισμοῦ, δὲν θεωρεῖ ὡς ἀποστολὴν του τὴν ὑπέρβασιν τοῦ ἐκ τοῦ παρελθόντος παραδεδομένου ἔργου. Ἡ ἱστοριοφιλολογικὴ μέθοδος, περιοριζομένη καὶ ἐξαντλουμένη εἰς τὴν γνώσιν τοῦ παλαιοῦ, ἀποκλείει οὕτω κατ' ἀρχὴν –τουλάχιστον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς– τὴν δημιουργίαν τοῦ νέου».

38. Πρὸβλ. «Ἡ ἔννοια» τοῦ κειμένου, πού τόσο ἐξυψώθηκε ἀπὸ τὴ Γλωσσολογία, ἀποτελεῖ συχνὰ ἓναν κλειστὸ ἐσωτερικὸν κόσμον, ὅπου τὸ κείμενον περιορίζεται καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἀφορᾷ πλέον τὸν πραγματικὸ ἀναγνώστη. Ἡ ἱστορικὴ ἐξήγησις τῶν κειμένων παραμένει στὸ παρελθόν... ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις τῶν κειμένων τὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τῆ δικῆς μας πραγματικότητος καὶ τὰ μεταβάλλει σὲ ἀντικείμενα ἔρευνας, σὲ κείμενα νεκρά», U. LUZ, «Ἡ σημασία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας», σ. 18, καὶ «Biblical criticism is able to accomplish many things, but it cannot create the tradition that gives it (the community of faith) life... is the inability to explain effectively the religious significance of its work», R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture. Baruch Spinoza to Brevard Childs*, Michigan-Cambridge 2002², σ. 308.

κειμενική στόχευση τῶν διαφωτιστικῶν πάντοτε προϋποθέσεων³⁹. Ἡ ἀναζήτηση πλέον στρέφεται πρὸς τὸ «αἰσθητικό», μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια, καὶ γι' αὐτὸ καὶ οἱ δομὲς τῶν πανεπιστημίων καὶ γενικότερα τῶν ἐπιστημῶν ἀλλάζουν, ἴσως ὄχι τόσο ραγδαῖα, χωρὶς βέβαια νὰ σημαίνει ὅτι πηγαίνουν πρὸς τὸ ἀνορθολογικὸ ἢ τὸν ὑποκειμενισμό, ἀλλὰ δίνουν σημασία περισσότερο σὸ λογικὰ τεκμηριωμένο, πὺ μὲνει ἀνοικτὸ στὴν ἀμφισβήτησή του, καὶ σὸ ὑποκειμενικὰ σχεσιακὰ δημιουργημένο, πὺ ἐπιτρέπει μεγαλύτερη συμμετοχὴ τοῦ παρατηρητῆ-ἐρευνητῆ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μέρος τῆς παρατήρησης καὶ ὄχι «ἀντικειμενική» ἐξωπραγματικὴ αὐθεντία. Αὐτὸ ὀφείλεται σὸ γεγονός ὅτι καὶ σὸ βιβλικὸ χῶρο ἔγινε πολὺ περισσότερο ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ ἔρμηνεία ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰ «ἐρμηνευτικὰ ἐνδιαφέροντα» τοῦ ἐξηγητῆ καὶ ἀπὸ τὴν κοινότητα στὴν ὁποία αὐτὸς ἀνήκει καὶ ἀπευθύνεται⁴⁰.

Ἐνῶ στὸν ἀκαδημαϊκὸ χῶρο παρατηρεῖται ἀρκετὰ χρόνια μία ζωντανὴ καὶ ἐξωστρεφῆς ἐρμηνευτικὴ κίνηση⁴¹, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο σὸ εὐρύτερο ἐκκλησιαστικὸ φάσμα, πὺ ἀντιμετωπίζει μεγάλη δυσκολία στὴν προσέγγιση τῆς Γραφῆς⁴². Ἡ ἐλάχιστη χρῆση τῆς στὰ κηρύγματα, ἡ ἀποφθεγματικὸ τύπου χρῆση τῆς, ἡ ἀκαταληψία πολλάκις τῶν ἀποκομμένων βιβλικῶν στίχων πὺ βρίσκονται ἐνσωματωμένοι ἢ καὶ συγκροτοῦν τίς ἀκολουθίες, ὁ περιορισμὸς τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς μόνο σὲ ἐσπερινούς μεγάλων ἑορτῶν κ.ἄ. δὲν ὀφείλεται μόνο σὸ ἰδιόμορφο γλωσσικὸ ἰδίωμα ἢ στὴν ὑπέρβασή τῆς στὴν νέα ἐν Χριστῶ πραγματικότητα, ὅπως ἐπιχειρηματολογοῦν πολλὲς φορὲς κάποιοι ψάχνοντας προφάσεις, ἀλλὰ κυρίως στὴν ἀπαιδευσία (ἀπουσία τριβῆς καὶ σπουδῆς τῆς)

39. Πρβλ. Κ. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ, «Ἡ καθυστέρησης στὶς πνευματικὲς ἐπιστῆμες», *Προσβάσεις. Ζητήματα ἀπολογητικῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφικῆς κριτικῆς τοῦ καιροῦ μας*, Ἀθήνα 1979, σ. 110, «ἡ κατάστασις τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, παρὰ τὰ ὁποιαδήποτε θεωρητικὰ ἐπιτεύγματα τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, δὲν εἶναι καθόλου ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ ἠθικὴ ἄποψη».

40. Βλ. R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture*, σ. 306 καὶ πρβλ. B. CHILDS, «Critique of recent intertextual canonical interpretation», *ZAW* 115 (2003) 176.

41. Δὲν θὰ ἀποτολήσουμε ἐδῶ μία ἐκτίμηση τῶν φιλόπων νεότερων Ἑλλήνων ἐρμηνευτῶν, διότι αὐτὴ βρίσκεται σὲ ἐξέλιξη μὲ συνεχῆ πλούσια παραγωγή μελετῶν.

42. Ὁ Ἀγουρίδης ἐντοπίζει μία γενικὴ ἀρνητικὴ στάση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πρὸς τὴ Βίβλο καὶ τίς σύγχρονες μεθόδους, τὴν ὁποία ἀποδίδει σὲ τρεῖς παράγοντες: α) στὴν «πολιτικὴ Ὁρθοδοξία», δηλ. τὴ χρησιμοποίησις τῆς συντηρητικῆς πλευρᾶς τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπὸ τὸ κράτος, β) στὴν «παραδοσιοκρατία», δηλ. στὴν δουλικὴ ἀφοσίωση σὸ παρελθὸν μὲ ψυχολογικὰ κίνητρα καὶ γ) στὴν «νεορθοδοξία», δηλ. σὸ θεολογικὸ ρεῦμα πὺ ὑποστήριξε ὅτι τὰ δεινὰ καὶ ἡ πνευματικὴ ἀλλοτρίωση προήλθαν ἀπὸ τὴ Δύση, βλ. Σ. ἈΓΟΥΡΙΔΗΣ, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία», σ. 113-127.

πού κατά προέκταση προήλθε από τη διάσταση μεταξύ της βυζαντινής και νεώτερης έρμηνείας. Ένω ήταν και παραμένει σχετικά εύκολη ή τυπολογία ή αλληγορία μίας ιστορίας, π.χ. του Ίωνᾶ, ὡς τύπος τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, εἶναι δύσκολη (...καὶ καθόλου πρακτικὴ ὥστε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ποιμαντικᾶ...) ἢ ἐπιστημονικὴ διαπίστωση ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Ίωνᾶ γράφτηκε ἀπὸ ἄγνωστο συγγραφέα τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ. ὡς νουβέλα. Τὸ κενὸ πὺν δημιουργήθηκε στὴν ἐρμηνεία λόγῳ τῆς πνευματικῆς στροφῆς ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ παράδοση στὴ νεώτερη κατανόηση δὲν καλύφθηκε ποτέ, ὁπότε στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων ἀποσιωπήθηκαν τὰ προβλήματα καὶ συνεχίστηκε τελείως ἀποσπασματικᾶ ἢ ἐμμονῆ στὶς παραδεδομένες ἐρμηνείες, ἐνῶ στὴ χειρότερη χωρίστηκαν σὲ ἀπολογητὲς τῶν παλαιῶν καὶ ὑπερμάχους τῶν νέων θεωρήσεων. Ἀπόρροια ὅλων αὐτῶν ἦταν νὰ τεθεῖ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη στὸ περιθώριο. Ἡ Ἀλήθεια ὁμως δὲν μπορεῖ νὰ κρύβεται ὑπὸ τὸ μόδιον, τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ ἐπανέλθει καὶ πάλι στὴ θέση της, πῶς θὰ φέξει καὶ πάλι σὲ ὅλη τὴν οἰκία, πῶς θὰ ἀγγίξει τὴν κοινωνία ἐνεργά.

Σὲ αὐτὸ ἦρθε νὰ δώσει ἀπάντηση ἡ νέα ἐπιστημονικὴ στροφὴ στὶς ἐρμηνευτικὲς ἐπιστῆμες⁴³. Μετὰ τὸ προαναφερθὲν παράδειγμα καθίσταται μᾶλλον εὐληπτο στὸν καθένα πῶς προέκυψε ἡ στροφὴ αὐτή, καθὼς ἦρθε νὰ ἐνώσει τὰ διεστῶτα καὶ νὰ γεφυρώσει τὸ κενὸ ἀνάμεσα στὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν κοινωνία, χωρὶς ὡστόσο νὰ ἀπωλέσει οὔτε ἓνα δρᾶμι ἐπιστημονικότητας, μὴ παραγνωρίζοντας ὁμως καὶ τὴ νέα θέαση περὶ ἐπιστῆμης, ἡ ὁποία ἐκθρονίστηκε ἀπὸ τὸ βᾶθρον τῆς διεκδίκησης ἐνὸς μονοτρόπου ἀντικειμενισμοῦ χάριν τῆς πολυτροπότητας τῆς πραγματικῆς φύσεώς της. Ἐνας τέτοιος πραγματικὸς κόσμος εἶναι καὶ ἡ Βίβλος, μὲ τὸν ὁποῖο καὶ ὄχι στὸν ὁποῖο –ὡς νὰ ἦταν ἀπολίθωμα τοῦ παρελθόντος καὶ ὄχι ζῶσα ἀποτύπωση τῆς Ἀποκάλυψης– ὀφείλει νὰ συνταξιδέψει καὶ νὰ διαλεχθεῖ κανεὶς. Στὰ πλαίσια αὐτὰ ἦρθαν στὸ προσκῆνιον νέες μέθοδοι, πολλὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες προέκυψαν ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη στὶς ἐπιστῆμες τῆς φιλολογίας, τῆς κοινωνιολογίας, τῆς ψυχολογίας κ.λπ. ἐνῶ οἱ ἕως τώρα δὲν ἐξοβελίστηκαν ἀλλὰ ἔλαβαν τὴ θέση τους στὴ νέα χάριτα ταξινόμησης τῶν μεθόδων.

43. «Ἐφ' ᾧ καὶ πολλοὶ θεολόγοι ἤρχισαν τὰς τελευταίας δεκαετίας νὰ ἐπανερχονται εἰς τὸν Πατερικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐρευνᾶν τὰς Γραφάς. Εἰς τὴν στροφὴν αὐτὴν, πρωτεύοντα ρόλον ἔπαιξαν ὠρισμένα μέλη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Οὐψάλης», Δ. Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΗΣ, *Ἡ χάρις τῆς θεολογίας*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1995, σ. 249. «Τὰ τελευταῖα χρόνια, ἓνας νέος θεολογικὸς ἄνεμος ἔχει ἀρχίσει νὰ πνέει στὴν Ἑλλάδα», Σ. ΑΓΟΥΡΙΑΝΗΣ, «Ἡ ὀρθόδοξη Ἑκκλησία», σ. 125.

δων⁴⁴. Διαχρονικές μέθοδοι ονομάζονται όσες εξετάζουν τὰ κείμενα στην ιστορική τους διαμόρφωση, με άλλα λόγια εξετάζουν την πορεία και τις φάσεις του κειμένου από τις απαρχές ως την τελική του συγκρότηση. Συγχρονικές χαρακτηρίζονται όσες εξετάζουν τὸ κείμενο ως συγκροτημένο λογοτεχνικό δημιούργημα πὸν μπορεί νὰ διαλέγεται με τὸν ἀναγνώστη, τὴν κοινότητα καὶ τὴν κοινονία⁴⁵. Αὐτὲς χωρὶς νὰ ἀλλοιώνουν τὴν ἀλήθεια τοῦ κειμένου δίνουν προτεραιότητα στοῦ μήνυμα τοῦ κειμένου καὶ ὄχι στὴν ιστορική διαμόρφωση ἐπιμέρους μηνυμάτων. Ἀποτελοῦν λοιπὸν μία νέα εὐκαιρία ἐπαναπροσέγγισης τοῦ κειμένου καὶ ἐνεργοποίησης τοῦ μηνύματός του μέσα στοῦ ζωντανὸ διάλογο πὸν αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναπτύσσει. Στὴν περίπτωση τῆς Βίβλου εἶναι μία δυνατότητα ἐπαναφορᾶς τῆς παραγκωνισμένης καὶ κατασυκοφαντημένης Ἀλήθειας, ἡ ὁποία ὡς Ἀποκάλυψη ἀναζητεῖ ἔστω καὶ ἔμμεσα νὰ συγχρωτιστεῖ με τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ Κανονικὴ Ἑρμηνεία

Τὸ κενὸ πὸν ἄφησαν οἱ ιστορικές μέθοδοι⁴⁶, ἡ ἀναζήτηση μιᾶς κεντρικῆς ιδέας τῆς Ἀγ. Γραφῆς ὡς στέρρας βάσης στὶς ἐπανειλημμένες προσπάθειες συγγραφῆς μιᾶς «βιβλικῆς θεολογίας»⁴⁷ καὶ οἱ ὀλιστικὲς τάσεις τῆς νεώτερης

44. Ἡ μᾶλλον ἀκόμα κατέχουν τὴν κεντρικὴ θέση στὴν ἔρευνα, βλ. R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture*, σ. 308.

45. Τὴ θεωρητικὴ «νομιμοποίηση» πρόσφερε κατὰ μεγάλο ποσοστὸ «ἡ φιλοσοφικὴ ἐρμηνευτικὴ τοῦ H. G. Gadamer μετὴν λεγόμενη «ἱστορία τῆς ἐπιρροῆς» (*Wirkungsgeschichte*) ἑνὸς κειμένου. Κατ' αὐτὸν κάθε κείμενο τοῦ παρελθόντος ἔχει δημιουργήσει ἕναν νοηματικὸ ὄριζοντα', μέσα στοῦ ὁποῖο καὶ διὰ τοῦ ὁποῖο ἐνεργεῖ... Ἡ ἱστορία τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς τοῦ κειμένου εἶναι λοιπὸν ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴν κατανόησή του καὶ ὅταν δὲν λαμβάνεται ὑπόψη ὁδηγοῦμεθα ἀναγκαστικὰ σὲ παραμόρφωση τοῦ ἀρχικοῦ του νοήματος», ΙΩΑΝΝ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἡ πατερικὴ ἐξηγητικὴ παράδοση», σ. 339.

46. Ἀνάμεσα στὰ πολλὰ μπορεί νὰ ἀναφέρει κανεὶς ὡς ιδιαίτερη ἔλλειψη τὸ ἐλάχιστο ἐνδιαφέρον πὸν εἶχαν γιὰ τὸ εὐρύτερο κειμενικὸ πλαίσιο καὶ γιὰ τὴν «αὐθεντία» τοῦ Κανόνα γιὰ τὶς χριστιανικὲς κοινότητες, βλ. R. NELSON, "The challenge of canonical criticism to background studies", *JBS* 6.1 (2006) 17.

47. Βλ. S. MCKENZIE - S. HAYNES (ed.), *To each ist own meaning. An introduction to biblical criticism and their application*, U.S.A. 1993, σ. 122-123 καὶ R. SCORALICK, "Kanonische Schriftauslegung", *Schweizerische Kirchenzeitung* 38 (2009) 645. Πρὸβλ. «Ebeling makes the following points. First, the theological unity of the Old and New Testaments has become extremely fragile and it seems now impossible to combine the testaments on the

έποχης οδήγησαν στο να εμφανιστεί ανάμεσα στις συγχρονικές μεθόδους και η λεγόμενη «Κανονική Προσέγγιση» ή «Κανονική Κριτική» ή «Κανονική Έρμηνεία/Έξηγητική»⁴⁸. Ο συνήθης όρισμός είναι ότι πρόκειται για την «έξεταση ενός κειμένου υπό το φως άλλων κειμένων και βιβλίων της Βίβλου»⁴⁹. Ωστόσο, ο όρισμός είναι τόσο γενικός, που μπορεί υπό προϋποθέσεις να ανταποκρίνεται και σε άλλες μεθόδους, γι' αυτό στην πραγματικότητα ή κατανόησή του προϋποθέτει τη γνώση της μεθόδου.

Η μέθοδος βρίσκει τη θεμελίωσή της στον καθηγητή James A. Sanders (1927-σήμερα) και τον καθηγητή του πανεπιστημίου Yale Brevard Childs (1923-2007)⁵⁰. Άν και οι δύο άνδρες είχαν ως κοινή άφετηρία την επανένωση

same level in order to produce a unified theology. Secondly, the inner unity of each of the respective testaments has been cast into such doubt that a theology of the New Testament consists largely in classifying the discrete theologies of its different authors. Thirdly, the study of the Old and New Testaments as a historical discipline can no longer be limited to the so-called canonical scriptures since this category is ultimately dogmatic and ecclesiastical. Rather, the use of all historical sources which are pertinent to the subject is required without distinction. Finally, the strongest objection has arisen even to the application of the term 'theology' in describing the contents of the Bible. At least the term 'religion' should be substituted and the traditional terminology of revelation eschewed within the historical enterprise», B. CHILDS, *Biblical Theology of the Old and New Testaments. Theological Reflection on the Christian Bible*, Minneapolis 1993, σ. 7.

48. Γενικές εισαγωγές στο θεωρητικό υπόβαθρο: S. MCKENZIE - S. HAYNES (ed.), *To each ist own meaning*, σ. 121-134, X. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, «Υποθέσεις και μεθοδολογικές προσεγγίσεις στη σύγχρονη έρμηνευτική της Πεντατεύχου», *Θεολογία* 74.1 (2003) 357-358, M. OEMING, *Biblische Hermeneutik. Eine Einführung*, σειρά: Die Theologie. Einführungen in Gegenstand, Methoden und Ergebnisse ihrer Disziplinen und Nachbarwissenschaften, Darmstadt 2007², σ. 75-82, U. BECKER, *Exegese des Alten Testaments*, σειρά: UTB, τ. 2664, Tübingen 2008², σ. 140-142 και P. GOODER, *Searching for meaning. An introduction to interpreting the New Testament*, U.S.A. 2009, σ. 63-70 (=P. GOODER, *Άναζητώντας το νόημα. Μία εισαγωγή στην έρμηνεία της Καινής Διαθήκης*, έπιμ. X. Άτματζίδης / Αϊκ. Τσαλαμπούνη, έκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2011).

49. P. GOODER, *Searching for meaning*, σ. 63. Άπό άλλους υπάρχει ή άμφισβήτηση άν πρόκειται για μέθοδο ή είναι άπλά μία «έρμηνευτική πρόσβαση» στη Βίβλο, ένδεικτικά βλ. R. SCORALICK, "Kanonische Schriftauslegung", σ. 646.

50. Γεννήθηκε στην Κολούμπια της Νότιας Καρολίνας τών Η.Π.Α. στις 2 Σεπτεμβρίου 1923, σπούδασε στο Queens College της Νέας Υόρκης, έκανε το Bachelor και το Master of Arts στο Πανεπιστήμιο του Michigan (1947), συνέχισε στο Πανεπιστήμιο του Princeton ως το 1950 και τά έπόμενα τέσσερα έτη κατά τη διάρκεια τών διδακτορικών του σπουδών διέτριψε στο Πανεπιστήμιο της Βασιλείας της Έλβετίας και της Χαϊδελβέργης. Έπηρεάστηκε πολύ άπό τίς «Προεβυτεριανές» του καταβολές και άπό τόν Gerhard von Rad και τόν Karl Barth, τούς όποιους

ανάμεσα στην ιστορική έννοια του κειμένου και στο σύγχρονο νόημά του, προχώρησαν με έντελως διαφορετικό προσανατολισμό ο καθένας. Για άμφοτέρους τὸ ἐπίθετο «κανονικός» σημαίνει τὸ «ἱστορικά τελικό και σὲ κανονιστικό σχῆμα κείμενο» τῆς Βίβλου. Ἡ ἔννοια τοῦ «Κανόνα» ὅμως ἔχει εὐρύτερη σημασία ἀπὸ ἐκείνη τοῦ «κειμένου» και ἀναφέρεται ὄχι μόνο στοῦ σύνολο τῶν βιβλίων τοῦ Κανόνα ἀλλὰ ταυτόχρονα και στή «διαδικασία» μορφοποίησης, πρόσληψης, και σταθεροποίησης, καθὼς και τοῦ τρόπου πού ὡς σήμερα λειτουργεῖ ὡς κανονιστικό κείμενο γιὰ τὴν πιστεύουσα κοινότητα⁵¹. Ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Sanders περιορίζει αὐτὴ τὴν κατανόηση σὴν τελικὴ διαδικασία τῆς μορφοποίησης διερευνώντας τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σύνταξης στοῦ τελικό κείμενο, ὅταν δηλ. αὐτὸ ἀποκτᾷ τὸ κανονικό του κῆρος, και τὶς θεολογικές του διαστάσεις, χωρὶς ὅμως νὰ ἀσχολεῖται μὲ ὅλα τὰ ἐξελικτικά στάδια⁵². Ὁ Childs ἀντίθετα δὲν ἀσπάζεται τὴ γνώμη ὅτι ἡ «κανονικότητα» εἶναι κάτι πού στοῦ τέλος ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὴ Συναγωγή ἢ τὴν Ἐκκλησία ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχει μία συνείδηση περὶ «κανόνα» ἐντὸς τῆς διαδικασίας μορφοποίησης τῆς φιλολογικῆς παραγωγῆς τοῦ ἴδιου τοῦ κειμένου⁵³.

Ὁ Childs ἐδράζεται πάνω σὶς γενικὲς ἀρχές τῶν συγχρονικῶν μεθόδων, κατὰ τὶς ὁποῖες ὄχι μόνο πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζει κανεὶς τὴ Βίβλο ὡς ἐνιαῖο ἀπαρτισμένο ἄρτιο κείμενο –χωρὶς δηλ. νὰ τὸ διασπᾷ στὰ ἱστορικά του στρώματα–, ἀλλὰ δίνει ἔμφαση και σὶς ἐξω-«ἱστορικές» διαστάσεις τοῦ κειμένου (π.χ. ἀνταπόκριση μὲ τὴν κοινότητα, πρόσληψη και ἐπενέργεια σὲ αὐτὴν κ.λπ.). Τὸ «κανονικό κείμενο» δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεται ποτὲ ὡς μονοδιάστατη «φιλολογικὴ ἢ αἰσθητικὴ ἐνότητα» ἀλλὰ ἐπιμένει σὴν ἀνακάλυψη τῆς «βαθιάς διάστασής του», γι' αὐτὸ και ἐμμένει σὴν «μορφὴ» και τὴ «λειτουργία» τῆς Ἑβραϊκῆς

γνώρισε κατὰ τὴν παραμονή του σὴν Εὐρώπη. Τέλος, δίδαξε στοῦ «Divinity School» τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Yale ἀπὸ τὸ 1958 ὡς τὸ 2000, ἀπὸ ὅπου και συνταξιοδοτήθηκε. Κοιμήθηκε σὶς 23 Ἰουνίου 2007. Γιὰ τὶς βιογραφικὲς πληροφορίες βλ. R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture*, σ. 309-310.

51. Βλ. B. CHILDS, *Biblical Theology*, σ. 70-71, R. NELSON, "The challenge of canonical criticism", σ. 20, και D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 144-145.

52. Ἡ μεθοδολογία του ἀκολουθεῖ ὡς βάση τὸ «ἐρμηνευτικό τρίγωνο»: περικοπή, ἱστορικὴ κατάσταση, τρόπος πρόσληψης ἀπὸ τὸν συγγραφέα. «J. A. Sanders along with many of his students envisions "canonical criticism" as a necessary supplement and even final exegetical stage within the one framework of historical critical interpretation», B. CHILDS, "Critique of recent intertextual canonical interpretation", σ. 174.

53. Βλ. B. CHILDS, *Biblical Theology*, σ. 70-71.

Βίβλου ὡς Ἁγίας Γραφῆς⁵⁴. Δὲν σταματᾷ ὅμως ποτὲ στὸ κείμενο ὡς γλωσσολογικὴ ἐνότητα ἀλλὰ ἀναζητᾷ τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ σὲ αὐτό⁵⁵. Ὡστόσο, ὁ ἴδιος ἀρνεῖται νὰ ἐντάξει τὴ θεωρία του σὲ κάποια κατηγορία, εἴτε στὶς διαχρονικὲς εἴτε στὶς συγχρονικὲς μεθόδους, ὄχι γιὰ νὰ ἀποδευτεῖ ἀπὸ χαρακτηρισμοὺς ἀλλὰ περισσότερο γιὰ νὰ δώσει ἔμφραση στὸ ὑπόβαθρο τοῦ ἐγχειρήματός του⁵⁶, γι' αὐτὸ καὶ ἀπορρίπτει τὸν τίτλο «Κανονικὴ Κριτικὴ»⁵⁷. Προχωρεῖ ὅμως καὶ ἕνα βῆμα περισσότερο, καθὼς δίνει «ἐκκλησιολογικὴ διάσταση» στὴ μέθοδό του. Ὑποστηρίζει ἔντονα ὅτι ἡ Βίβλος εἶναι δημιούργημα τῆς ἐπενέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ γι' αὐτὸ τὸν λόγο δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ ἀποκοπεῖ αὐτὴ ἀπὸ τὶς κοινότητες πού τὴ δημιούργησαν, οἱ ὁποῖες εἶναι οἱ φορεῖς τῆς Ἀποκάλυψης, δηλαδὴ ὁ Ἰσραὴλ καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ἔτσι, ἡ πρώτη βαρύτητα πέφτει στὸν ἐκλεκτὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, πού προηγήθηκε χρονικά, καὶ κάνει λόγο γιὰ τὴ διαλεκτικὴ ἀνάμεσα στὸν Ἰσραὴλ καὶ τὰ κείμενα: «ὁ λόγος ἔδωσε μορφή καὶ περιεχόμενο στὴν κοινότητα, ἀλλὰ ἡ κοινότητα ἐπηρέασε τὸν λόγο μὲ τὸν τρόπο πού ἐπέλεξε, συγκέντρωσε καὶ ταξιόμησε τὸν λόγο αὐτό»⁵⁸. Μὲ αὐτὸ ὑπενθυμίζει μία μεγάλη ἀλήθεια: ὅτι ἡ Βίβλος ἀνήκει στὴν Ἐκκλησία καὶ εἶναι ἐγγενὲς ὡς ἰδιαίτερο μέρος τῆς Παράδοσής της καὶ ὄχι ἀθυπόστατη συγγραφή κατὰ τὸ δόγμα τῆς sola scriptura ἢ ἐξ οὐρανοῦ καταγραφή τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ

54. B. CHILDS, *Introduction to the Old Testament as Scripture*, USA 1979, σ. 74 καὶ D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 128.

55. Ὑποστηρίζει ὅτι ὑπάρχει μία «κανονικὴ προθετικότητα» πού συνυπάρχει μὲ τὸ μήνυμα τοῦ κειμένου, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι σὲ κάθε γενιὰ προσβάσιμο τὸ μήνυμά του, βλ. B. CHILDS, *Introduction*, σ. 79.

56. Πρβλ. B. CHILDS, «Critique of recent intertextual canonical interpretation», σ. 174. Ἴσως θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθεῖ στὴν νέα πρόταση περὶ «παν-χρονίας» ἢ «trans-χρονίας» (δὲν μεταφράζουμε τὸ πρῶτο συνθετικὸ διότι ἀναγκαστικά θὰ προκύψει ἡ λέξη «διαχρονία» ἴσως δόκιμη μετάφραση θὰ ἦταν ὡς «διασυγχρονία»), πρβλ. M. BUSS, «Hosea as a canonical problem: with attention to the Song of Songs», στὸ: *Prophets and paradigms. Essays in honor of gene M. Tucker*, (Hg) Reid St., σειρὰ: JSOT, τ. 229, Sheffield 1996, σελ. 89, ὑποσ. 29.

57. Βλ. R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture*, σ. 316. Ὁ ἴδιος ὁ Childs εὐχεται ἐπίσης νὰ εἰσελθεῖ ἡ ἔρευνα σὲ μία «μετακριτικὴ ἐποχὴ», B. CHILDS, *Introduction*, σ. 16 καὶ ἐκεῖ τὸν κατατάσσει ὁ Driver «Somewhat like Barth Childs is genuinely post-critical», D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 244 ὑποσ. 127. Παρακάτω θὰ φανεῖ ὅτι ἕνας λόγος ἀκόμα εἶναι διότι δίνει ἰδιαίτερη ἔμφραση στὸν «κανόνα τῆς ἀληθείας», ὁ ὁποῖος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μέθοδος ἀλλὰ πλαισίο, D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 252.

58. R. KLEIN, «A book worth discussing: Brevard S. Childs, *Introduction to the Old Testament as Scripture*», *Currents in Theology and Mission* 7 (1980) 57 καὶ R. NELSON, «The challenge of canonical criticism to background studies», σ. 23.

Θεοῦ, ὅπως τὸ Κοράνιο σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰσλάμ. Παράλληλα, ἡ στάση του αὐτὴ ἀναπτύσσεται στὸν ἀντίποδα τῆς κυρίαρχης ἄποψης ποὺ θεωροῦσε ὡς τότε ἐπιτυχημένο τὸν ἐρευνητὴ, ὁ ὁποῖος ἦταν ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ ἀποστασιοποιημένος ἀπὸ τὸ κείμενο, ἕως τὸ σημεῖο νὰ ἀναγνωρίζεται ὡς πλεονεκτικότερη ἢ θέση ἑνὸς «ἀγνωστικιστῆ» ἔναντι ἑνὸς πιστοῦ⁵⁹. Ἀντίθετα ἐκεῖνος γράφει: «The reason for this lies in the church's conviction that the text itself is not the generative force of truth. Rather, through the Spirit the reality to which the text points, namely to Jesus Christ, is made active in constantly fresh forms of application»⁶⁰.

Ὁ πυρήνας τῆς θεωρίας του ἔγκειται στὴν ἄποψη ὅτι ὑπάρχει μία ἀναφορικότητα τοῦ κειμένου στὸ «σκοπὸ» του, ὁ ὁποῖος κεῖται ἔξω ἀπὸ αὐτόν, καὶ φορέας του εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ Κανόνα. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι ἡ διαλεκτικὴ μεταξὺ τῆς πραγματικότητας, στὴν ὁποία αὐτὸ παραπέμπει, καὶ τοῦ κειμένου, ὅπως αὐτὸ εἶναι καθορισμένο στὸ κανονικὸ του πλαίσιο. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ ταυτίζεται μὲ τὴν νέα ἐν Χριστῷ πραγματικότητα. Ἡ θεωρία αὐτὴ γίνεται κατανοητὴ μὲ ἀπλούστερο τρόπο στὰ ἀκόλουθα λόγια του Childs: «Where the Jews were saying, read the text! read the Text!, the Christians said, there's something behind the text. Its what the text points to, namely: Jesus Christ»⁶¹.

Μὲ γνώμονα τὴν «κοινότητα» θεωρεῖ ὅτι θὰ πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψη ἡ ἐρμηνεία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ὀριοθετεῖ σὲ συγκεκριμένη ἱστορικὴ περίοδο τίς ἐρμηνεῖες αὐτές⁶², ἐνῶ δὲν δέχεται τὴ μιθρασικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἰουδαϊσμοῦ. Μὲ τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τοὺς Πατέρες καὶ μὲ ἄλλους νεώτερους ἐξηγητὲς ὀρίζει ὡς καθοριστικὰ ἔξι κριτήρια⁶³, μὲ τὰ ὁποῖα ἂν κάποιος ἐρμηνευτὴς συνδιαλέγεται τότε μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ σὲ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζει

59. Βλ. R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture*, σ. 311 καὶ R. NELSON, "The challenge of canonical criticism to background studies", σ. 20.

60. B. CHILDS, *Biblical Theology*, σ. 724.

61. D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 142.

62. Πιθανῶς στὴ στάση του αὐτὴ πρὸς τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐπηρέασθη ἀπὸ τὸν δάσκαλό του K. Barth, πρβλ. R. HARRISVILLE - W. SUNDBERG, *The Bible in modern culture*, σ. 313.

63. «The authority of scripture, ist literal and spiritual senses, scriptures two testaments, ist divine and human authorship, ist Christological content, and the dialectical nature of history», B. CHILDS, *The struggle to understand Isaiah as christian scripture*, USA 2004, σ. 322.

«family resemblance», με άλλα λόγια σὲ μία δημιουργικὴ πνευματικὴ ἀνάγνωσι τοῦ βιβλικοῦ κειμένου σύμφωνα πρὸς τὴν «κανονικότητά» του⁶⁴. Ἔτσι θέτει ὡς βάση τὸ συνδυασμὸ ἀναζήτησης ἐντὸς τοῦ κειμένου καὶ ἀνάκλασης τοῦ κειμένου, γιὰ τὴν ὁποία ἀτυχῶς ἐπικρίθηκε ὡς βιβλικιστὴς, δογματικὸς κ.λπ. Ὁ ἴδιος ὁμως ὑποστηρίζει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ διαχωριστεῖ ἓνα κείμενο ἀπὸ τὴν πρόσληψή του, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη π.χ. μετὰ τὴν πηγὴ τῆς Πεντατεύχου, ἀλλῶς παραβιάζεται ἡ πρόθεση τῶν φορέων τῆς παράδοσης τοῦ κειμένου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔχει πλήρη γνώση ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἶχαν πάντοτε εὐκρινῆ διάκριση ἀνάμεσα στὸ κείμενο καὶ τὴν ἐρμηνεία του, καὶ αὐτὸ συνέβαινε ἀκριβῶς γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ αὐθεντία τοῦ κειμένου⁶⁵. Ἡ μέθοδος αὐτὴ καταλήγει νὰ παράγει πραγματικὰ μία ὀλισθητικὴ σὲς ἐρμηνευτικὰ διαστάσεις θεώρησης τῆς Βίβλου.

Ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθόδοξης ἐξέτασης τῆς ἀποψῆς αὐτῆς πρέπει κανεὶς νὰ ἐπισημάνει ὅτι σὲς γενικὲς θέσεις τοῦ ὁ Childs ἔχει ἀπόλυτο δίκιο. Ἄν μέχρι σήμερον ἡ Βίβλος ἀντιμετωπιζόταν ὡς ἓνα ἱστορικὸ ἐγχειρίδιο ἀποκομμένο ἀπὸ κάθε τί, τὸ ὁποῖο προσπαθοῦσαν οἱ μελετητὲς νὰ ἐξετάσουν ἀντικειμενικὰ ὡς ὁποιοδήποτε ἄλλο βιβλίον, ἢ ἔστω ὡς κείμενον πὸν ἐπανερμηνεύει ἱστορικὰ θεολογικὰ παραδόσεις, ὁ Childs, δίνει ἔμφαση στὴ θεολογικὴ διάστασή του ὡς αὐτὴ ἔχει μέσα στὸ πλαίσιον πὸν γεννιέται καὶ συνεχῶς γίνεται⁶⁶, πιστεύοντας ὅτι τὸ κείμενον μετὰ τὴν «κανονικοποίησή» του ἀπόκτησε ἓνα παντοτινὸ εἶδος ἐπικαιροποίησης⁶⁷.

Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖον πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι εἰσηγητὴς αὐτῆς τῆς θεωρίας στὸν Ὀρθόδοξον χῶρον ὑπῆρξε ὁ Ἰ. Παναγόπουλος⁶⁸. Ὁ ἀείμνηστος Ἰ. Π. προ-

64. Ἐνα παράδειγμα εἶναι οἱ ὁμοιότητες πὸν παρατηρεῖ ἀνάμεσα στὴν πνευματικὴ ἐρμηνεία προφητικῶν κειμένων ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας καὶ στὴν νεώτερη Heilsgeschichte, βλ. B. CHILDS, *The struggle*, σ. 78.

65. B. CHILDS, “Critique of recent intertextual canonical interpretation”, σ. 177.

66. βλ. S. MCKENZIE - S. HAYNES, *To each ist own meaning*, σ. 126.

67. D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 131.

68. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Στοιχειώδης Ἱερά Ἐρμηνευτική*, Ἐν Ἱεροσολύμοις 1902, ἔχει ἀρκετὰ στοιχεῖα πὸν συμφωνοῦν, ὅπως γιὰ τὸν Κανόναν: «ἡ πλήρης ἔννοια τῆς φράσεως Κανονικὰ βιβλία, ἔσται ἡ ἐξῆς, Βιβλία κατὰ τὴν κρίσιν (κανόν) τῆς Ἐκκλησίας συμπεριληφθέντα ἐν τῷ καταλόγῳ (κανόν) τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ ἀναγνωρισθέντα ὡς ἀλάνθαστος καὶ ἀπαράτρεπτος ὅρος (κανόν) τῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς... Ὡστε ‘κανονικὰ’ εἰσὶ τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς ἀπαρτίζοντα τὸν ‘κανόναν τῆς ἀληθείας’» (σελ. 74, ὑποσ. 1), ἢ τὴν Παράδοσιν: «ἄνευ τῆς ἱεραῆς παραδόσεως οὐ μόνον δυσχερὴς, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ

σπαθώντας να διαλεχθεί με τα όσα ο H. G. Gadamer υποστηρίζει, γράφει: «Ο βιβλικός λόγος δεν έρμηνεύεται μόνον νοηματικά με τα εξηγητικά ή θεολογικά έργα των Πατέρων αλλά έχει αποθησαυριστεί ως πλήρωμα ζωής μέσα στην Έκκλησία... Με τη διεύρυνση του πνευματικού ορίζοντα μέσα στην έμπειρία της Έκκλησίας διορθώνεται στη βάση του το αίτημα της 'ιστορίας της έπιρροής'»⁶⁹. Έτσι καταλήγει να μιλήσει για το αίτημα της «κοινοτικής (έκκλησιαστικής) έρμηνευτικής»⁷⁰. Την έρμηνευτική αυτή, μάλιστα, δεν την βλέπει ως άμυντική στάση και περιχαράκωση της Όρθοδοξίας αλλά ότι «μπορεί να αποτελέσει ουσιαστική συμβολή στη διαμόρφωση μιας 'οικουμενικής έρμηνευτικής', ή όποια θα υπερβεί τα στενά και πνιγηρά όρια της όμολογιακής έρμηνείας της 'Αγ. Γραφής και αυτού άκόμα του Χριστιανισμού»⁷¹. Αν και αυτές τις απόψεις τις διατυπώνει δέκα περίπου έτη (1988)⁷² μετά τις άπαρχές διαμόρφωσης της προσέγγισης του B. Childs, φαίνεται ότι δεν γνωρίζει την τελευταία, ή όποια άλλωστε άργησε πράγματι πολύ να βρει την όλοκληρωσή της όπως και κάποια άπήχηση στους έρευνητές, και αυτό καθιστά άκόμα πιό σημαντική τη συμβολή του, έφ' όσον ύπηρεξε «άκων» πρόδρομος της «Κανονικής Προσέγγι-

όρθη έρμηνεία της άγίας Γραφής» (σ. 87), ή το έκκλησιαστικό πλαίσιο: «τῷ όρθόδοξῳ εξηγητῇ τῶν άγιων Γραφῶν πρόκειται άσφαλῆς γνώμων και άκριβῆς χειραγωγός ή άναλογία ή ό κανών της πίστεως... ώστε ή όρθόδοξος έρμηνεία της άγίας Γραφής κατά το είδικόν τοῦτο κριτήριο εἶνε κατ' έξοχὴν Έκκλησιαστική» (σ. 88-89). Όστόσο, αυτά παρατίθενται μέσα από ένα κάπως παραδοσιακό-δογματικό πρίσμα και δεν υπάρχουν άκόμα οί νεότερες γνωσιολογικές προϋποθέσεις για να γίνουν άντιληπτά με όρθό τρόπο και να τεκμηριωθοῦν έπιστημονικά.

69. ΙΩΑΝΝ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Η πατερική εξηγητική παράδοση», σ. 343. Τό έγχειρόμενο έπιχειρήμα ότι «σέ όλες τις δυτικές Έκκλησίες, όχι μόνο στη ρωμαιοκαθολική, έχουμε ζήσει έντονα τους κινδύνους πού συνεπάγεται ή ύπερβολική έμφαση στην έρμηνεύουσα κοινότητα. Οί Έκκλησίες αυτές γίνονταν επικίνδυνες ως προς την άνάγνωση της Βίβλου...» πού θέτει ό U. Luz, τό έπιλύει ό ίδιος όταν παρακάτω όρίζει ότι «φορέας της έρμηνείας τῶν Γραφῶν δέν εἶναι μεμονωμένα άτομα αλλά όλόκληρη ή Έκκλησία», U. LUZ, «Η σημασία τῶν Πατέρων της Έκκλησίας», σ. 27-28.

70. «Τό αίτημα της 'κοινοτικής (έκκλησιαστικής) έρμηνευτικής' μπορεί ουσιαστικά να ίκανοποιηθεί με την συνεπή μελέτη και άξιοποίηση της έκκλησιαστικής εξηγητικής παραδόσεως. Στο χώρο αυτό οί έλληνες βιβλικοί θεολόγοι έχουμε να προσφέρουμε ίσως την πιό άξιόλογη συμβολή στη σύγχρονη βιβλική έπιστήμη», ΙΩΑΝΝ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Η πατερική εξηγητική παράδοση», σ. 344.

71. ΙΩΑΝΝ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Η πατερική εξηγητική παράδοση», σ. 345.

72. Φυσικά ήδη από τό Α' Συνέδριο Όρθόδοξου Έρμηνευτικής τό 1972 ό Ίωάν. Παναγόπουλος έχει αυτές τις κατευθύνσεις αλλά άσφαλῆς ήμερομηνία διαμόρφωσης τῶν απόψεών του εἶναι ή προτεινόμενη (1988).

σης» και πρωτοπόρος⁷³. Δεν είναι επίσης τυχαίο ότι αμφότεροι έτρεφαν ιδιαίτερη εκτίμηση για τη Διαλεκτική Θεολογία του Κ. Barth.

Αντίθετα προς την ιστορικά προσανατολιζόμενη έρμηνεία του J. Sanders, ο οποίος περιορίζει την κανονική κριτική στην ιστορική συγκυρία της διαμόρφωσης του τελικού κανόνα της Π.Δ., ο Childs, όπως και ο Ί. Παναγόπουλος⁷⁴, όρθα δέν πράττει τὸ ἴδιο ἀποφεύγοντας σκοπέλους ὅπως: α. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ σχέση Κανόνα καὶ Ἐκκλησίας δέν εἶναι θέμα ἀποκλειστικά καὶ μόνο ἱστορικῶν συγκυριῶν, β. Ἡ έρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ Κανόνα δέν ταυτίζεται μόνο μὲ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν τὸν 1ο αἰ. μ.Χ., γ. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία πού δημιουργεῖ καὶ διαφυλάττει τὴ Βίβλο δέν μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ χρονικά, δ. Ὅχι μόνο ἀποφεύγει νὰ συμπέσει ἡ μέθοδός του μὲ τὸ τελικὸ στάδιο τῆς ἱστορίας τῆς συντάξεως (Redaktionsgeschichte), ἀλλὰ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ μήνυμα τοῦ κειμένου ὑπερβαίνει καὶ τὶς προθέσεις τοῦ τελικοῦ συντάκτη.

73. Γιὰ τὴν ἀποφυγὴ παρερμηνειῶν θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ προοπτικὴ δέν εἶχε ποτὲ ἀγνοηθεῖ. Ὁ Κ. Κοντογόνης γράφει «Ἡ θεία Γραφή πρέπει νὰ ἐρμηνεύηται διὰ τῆς παραδόσεως τῶν πρώτων ἐκκλησιῶν... τοιαύτη δ' έρμηνεία, προερχομένη ἐκ θεοπνευστίας, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἐκ παραδόσεως σωζομένη, ἔχει τὸ αὐτὸ τῆς θείας Γραφῆς κύρος», Κ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ, «Κανόνες τοῦ ὀρθῶς ἐρμηνεύειν», σ. 277. Ὁ Ἰωάν. Καραβιδόπουλος ἐπίσης: «Δεύτερο χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς σωστῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικότητά της», «Οἱ βιβλικὲς σπουδὲς στὴν Ἑλλάδα», σ. 82. Ὁ Μ. Σιώτης ἐπίσης: «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἄλλωστε ὁ μόνος ἐγγυητὴς τῆς ὀρθῆς ἐπιστημονικῆς ἐρμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς» καὶ «κύριον χαρακτηριστικὸν πάντων τούτων εἶναι ἡ κοινὴ βάση, ἡ ὀρθόδοξος δηλαδὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω ἐκφράζεται καὶ διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ὀρθοδόξων θεολόγων ἐρμηνευτῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὁ ἐκκλησιολογικὸς χαρακτὴρ τῆς ἐρμηνείας παντὸς ἀγιογραφικοῦ κειμένου», Μ. ΣΙΩΤΗΣ, «Ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν», *ΕΕΘΣΑ ΚΗ'* (1989) 57 καὶ 73 ἀντίστοιχα. Μάλιστα ὁ Σ. Ἀγουρίδης τονίζει καὶ τὴ διάσταση τοῦ «Κανόνα»: «Ἡ ἱστορία τοῦ Κανόνα εἶναι μία ἱστορία πού ἔχει πολλὰς περιπέτειες. Εἶναι δυνατὸ νὰ τὴ δεῖ κανεὶς μόνο ἐξωτερικά. Στὴν περίπτωση, ὅμως, αὐτὴ τὸ οὐσιαστικὸ leitmotif χάνεται. Ὅταν τὴν προσέξει κανεὶς ἐσωτερικά ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, τότε ἡ ἱστορία τοῦ Κανόνα ἀποκτὰ τεράστιο ἐνδιαφέρον ὡς στοιχεῖο ἐκφραστικὸ τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας», Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, *Έρμηνευτικὴ τῶν ἱερῶν κειμένων. Προβλήματα-Μέθοδοι ἐργασίας στὴν ἐρμηνεία τῶν Γραφῶν*, Ἀθήνα 2000², σ. 396-397. Ὡστόσο, ἂν κανεὶς προσεκτικὰ ἐξετάσει ὅσα ὁ καθένας ἀναφέρει, ἐντὸς ποιοῦ πλαισίου, ποῖες εἶναι οἱ γενικότερες θέσεις του καὶ ποῖα ἐπιρροὴ καὶ βαρῦτητα κατέχουν στὸ ἔργο του, εὐκόλα θὰ ἐπισημάνει ὅτι πλησιέστερα βρίσκεται ὁ Ἰωάν. Παναγόπουλος.

74. «Ἡ πραγματικὴ κατανόηση ἐνὸς κειμένου ἐπιτυγχάνεται μόνο, ὅταν ὁ ἐρμηνευτὴς ὑπερβεῖ τὶς δεσμεύσεις τοῦ ἱστορικοῦ ἢ νοηματικοῦ του ὀρίζοντα καὶ τοποθετήσει τὸ κείμενό του μέσα στὴν πληρότητα τῆς ἱστορικῆς του κατανόησης», ΙΩΑΝΝ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἡ πατερικὴ ἐξηγητικὴ παράδοση», σ. 339.

Μπορεί ή «Κανονική Προσέγγιση» να εφαρμοστεί και για τον Ίουδαϊσμό; Ο Childs βλέποντας την Αγ. Γραφή ως δεικνύουσα τον Ί. Χριστό δυσκολεύεται να το δεχτεί, διότι αυτό προϋποθέτει Αυτόν ως σκοπό και δεύτερον διότι ή μιδρασική έρμηνεία –κατά τον Childs– έχει αυτόαναφορικότητα⁷⁵. Ωστόσο, ή «Κανονική Έρμηνεία» θα μπορούσε να διατηρεί την αξία της αυτότελως και στην περίπτωση που επιθυμεί να εξετάσει κανείς το κείμενο στα πλαίσια της ιουδαϊκής παράδοσης. Η Έβραϊκή Βίβλος παραμένει και κτήμα της Συναγωγής και μπορεί ή μέθοδος να εφαρμοστεί και στα πλαίσια εκείνα. Δεν μπορεί όμως σέ καμία περίπτωση να συνυπολογίζονται στή μέθοδο τόσο οί μιδρασικές όσο και οί πατερικές έρμηνείες και αυτό διότι ή Κανονική Έρμηνεία είναι κατά βάση «έρμηνεία ταυτότητας». Με τον όρο αυτό επιθυμούμε να καταδείξουμε ότι παρά τó γεγονός ότι τó κείμενο της Βίβλου παραμένει τó ίδιο ή σχεδόν τó ίδιο –αν ληφθεί ύπόψη ή εκάστοτε γλωσσική διαφοροποίηση ή και ή πρωταρχική ανάμεσα στό Μασωριτικό και τούς Έβδομήκοντα–, προβάλλεται σέ αυτό εκείνο που ή Συναγωγή, ή Έκκλησία, οί Χριστιανικές Όμολογίες κυβαλούν ως παράδοση. «Έκ γάρ του περισσεύματος της καρδίας τó στόμα λαλει»⁷⁶ και τó ίδιο συμβαίνει και στην παραπάνω περίπτωση, δηλαδή ανάλογα με τó τί κατανοεί κάθε παράδοση εκείνο και μπορεί να αποτυπωθεί στην εφαρμογή της μεθόδου. Άλλωστε, σκοπός⁷⁷ της Κανονικής Μεθόδου δέν είναι ή ένασχόληση με την άμεση Άποκάλυψη, αλλά ή εξέταση του κειμένου μέσα στίς προοπτικές της Παράδοσης⁷⁸, ή όποία βέβαια διαφέρει στή Συναγωγή και στήν

75. Η μιδρασική σχετίζεται με την αλληλεπίδραση δύο κειμένων (text-text) ή και περισσοτέρων ενώ στην χριστιανική έρμηνεία τó μήνυμα δέν είναι έγκλωβισμένο μέσα στό κείμενο, αλλά στην πραγματικότητα με την όποία αυτό βρίσκεται σέ διαλεκτική και στην όποία παραπέμπει (text-res), βλ. D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 154 και 156. Ο Childs αντίληφθηκε αυτό που έπισημαίνει και ό Καθ. Κ. Μπελέζος όταν γράφει για τήν «ένθερμη ένασχόληση με τή ραββινική παράδοση... έναν κίνδυνο ύποβαθμίσεως –έκ μέρους νεότερων δυτικών έρμηνευτών– τής ίδιας τής χριστιανικής παράδοσης... ή χριστιανική ανάγνωση έκπροσωπεί επίσης αρχαιότατη παράδοση ιουδαϊκής έρμηνείας της Βίβλου (αρχαιότερη μάλιστα τής καταγραφής τής αντίστοιχης ραββινικής)», Κ. ΜΠΕΛΕΖΟΣ, «Bibel und Midrasch. Zur Bedeutung der rebbinischen Exegese für die Bibelwissenschaft», *ΔΒΜ* 20 (2001) 123. Ο ίδιος ό Childs παρατηρεί ότι χριστιανικές έρμηνείες έχουν συμπεριλάβει και ιουδαϊκές, βλ. B. CHILDS, *The struggle*, σ. xi.

76. Μθ 12,34, Λκ 6,45.

77. «The Greek Church Fathers expressed this concern in terms of *skopus*. In a sense, one has to know what one is looking for in order to find it», λόγια του B. Childs σέ έπιστολή του στόν Bartlett που άνέσυρε από τó αρχείο ό D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 285.

78. Πρβλ. «τό παρελθόν δέν άποτελεί άπλώς κάτι που ιστορικάς προηγείται τής έποχής μας,

Ἐκκλησία. Μὲ λίγα λόγια δὲν ἀξιώνει ἡ μέθοδος τὴν ἀπροϋπόθετη ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια ἀλλὰ τὴν ἀντικειμενικὴ ἐξέταση τῆς ἀλήθειας στὰ πλαίσια μιᾶς κανονικῆς παράδοσης⁷⁹.

Παρόλα αὐτὰ ὁ ἴδιος ὁ Childs εἶναι ἐξαρχῆς προσανατολισμένος στὴν χριστιανικὴ κατανόηση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Θέτει σὲ ἰσχύ τοὺς ὅρους «ὄντολογικὴ σχέση» καὶ «ὄντολογικὴ ἀνταπόκριση» ἀνάμεσα στὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη⁸⁰. Ἄλλωστε παρὰ τὴν προτεραιότητα ποὺ δίνει στὸν Ἰσραὴλ δὲν ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Μασσωριτικὸ κείμενο εἶναι τὸ «κανονικὸ» κείμενο, ἀλλὰ μόνον «ὄχημα γιὰ τὴν ἀνάνηψη» τοῦ «κανονικοῦ» κειμένου⁸¹. Ἡ «κανονικὴ προσέγγιση» σκύβει στὸ κείμενο ὡς κάτι τὸ ζωντανὸ καὶ ἐνεργὸ γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ ὄχι ὡς νὰ ἦταν «ταμειωτῆρας» τοῦ παρελθόντος, βλέπει τὸ κείμενο ὡς «ἀναντικατάστατη μαρτυρία» καὶ ὄχι ὡς «πηγή»⁸². Τὸ κείμενο δὲν περιέχει τὸ νόημα ἀλλὰ ἀναφέρεται σὲ αὐτό, σὲ μία πραγματικότητα ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ «μυστήριον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ». Δὲν εἶναι ἓνας συμπληθητικὸς κατάλογος γιὰ νὰ ἀναχθεῖ ἱστορικὰ κανεῖς σὲ ἐντελῶς ξεχωριστὲς ἀντιλήψεις προσώπων ἢ ομάδων, ἀλλὰ διακριτὲς μαρτυρίες ποὺ παραπέμπουν πέρα ἀπὸ τὸ κείμενο στὸ ἀντικείμενο, δηλ. στὴν πραγματικότητα γιὰ τὴν ὁποία κάνουν λόγο⁸³. Κατὰ συνέπεια

ἀλλὰ τὸν ὀρίζοντα τῆς δικῆς μας καταστάσεως», U. LUZ, «Ἡ σημασία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας», σ. 24.

79. Γι' αὐτὸ ἐνῶ συζητᾶται διεξοδικὰ σὲ 14 σελίδες τὸ ζήτημα τοῦ εὐρέος καὶ τοῦ στενοῦ Κανόνα καταλήγει ὅτι σημασία ἔχει ὁ «κανὸνας πίστεως» τῆς Ἐκκλησίας, βλ. B. Childs, *Biblical Theology*, σ. 55-69.

80. «The Old is understood by its relation to the New, but the New is incomprehensible apart from the Old... Both testaments make a discrete witness to Jesus Christ which must be heard, both separately and in concert... As a result, a major task of Biblical Theology is to reflect on the whole Christian Bible with its two very different voices, both of which the church confesses bear witness to Jesus Christ», B. CHILDS, *Biblical Theology*, σ. 77-78.

81. Ἡ ἴδια ἡ Γραφή εἶναι τὸ ὄχημά του γιὰ τὸ χριστιανικὸ εὐαγγέλιο, βλ. B. CHILDS, *The struggle*, σ. xi. Γενικὰ τὸ ζήτημα τοῦ «Κανόνα» ὡς συλλογῆς βιβλίων στὸν Childs εἶναι ἓνα μεγάλο ζήτημα, καθὼς ἡ κριτικὴ ποὺ δέχεται εἶναι: α) ὅτι δημιουργεῖ μία σύγχυση τοῦ ὅρου «κανὸνας/κανονικός», β) ὅτι Ρωμαιοκαθολικοί, Ἑβραῖοι καὶ Προτεστάντες ἔχουν διαφορὲς στὸν Κανόνα (ἐδῶ θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσουμε καὶ ἐμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους) καὶ γ) ὅτι μὲ τὴν ἀντίληψή του αὐτὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν «πιστεύουσα κοινότητα» ἀποκλείει τὴν ἰουδαϊκὴ ἐριμνησία, D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 280-281 καὶ πρὸβλ. M. OEMING, *Biblische Hermeneutik*, σ. 82.

82. B. CHILDS, *Biblical Theology*, σ. 78.

83. Ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται ἡ ἐπιρροή τοῦ Barth στὸν Childs, ἀν καὶ ὑπάρχουν διαφορὲς π.χ. ὁ Childs ἐπιμένει σὲ μία πολυεπίπεδη ἀνάγνωση τοῦ κειμένου καὶ ὄχι σὲ μονοσήμαντη, βλ. D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 236.

καί τὸ κείμενο μπορεῖ νὰ λάβει πολλές ἐρμηνεῖες ἀρκεῖ καθὼς πηγαίνουν πέρα ἀπὸ αὐτὸ νὰ μὴν βιάζοντο τὸ γράμμα τοῦ κειμένου καὶ νὰ μὴν ἐκτρέπονται ἀπὸ τὸν «κανόνα τῆς ἀληθείας». Ὁ Childs βλέπει τὸ «κανόνα τῆς ἀληθείας» ὡς τὴν εὐρύτερη νόρμα πού προηγεῖται τῆς Βίβλου καὶ τῆ διαμόρφωσε. Ὡστόσο οὔτε ἡ Γραφή δίχως τὸν «κανόνα πίστεως» οὔτε ὁ «κανόνας πίστεως» χωρὶς τῆ Γραφή δὲν λειτουργοῦν ἀνεξάρτητα παρὰ μόνο ζευγαρωτά⁸⁴.

Μία παρερμηνευσή σχετικά μὲ τὴ συγκεκριμένη μέθοδο εἶναι ὅτι ἐπιδιώκει νὰ συμπαράσῃ τὸν μελετητὴ σὲ ἓνα «προοριτικό» στάδιο ἔρρευνας⁸⁵. Συμβαίνει ἐνίοτε στὸ ὄνομα κάποιου μεθόδου, νὰ ὑποκρύπτεται μί ἀνορθολογικὴ τάση τοῦ ἐρευνητῆ. Μάλιστα γίνεται σύγχυση τῆς ἀλήθειας τῆς Γραφῆς μὲ «ἄχρονες ἀλήθειες», πίσω ἀπὸ τίς ὁποῖες ὑποκρύπτεται συνήθως μί προβολὴ ἱστορικῶν ἰδεολογιῶν ὡς αἰώνιων πραγματικότητων⁸⁶. Ἡ Φουνταμεταλιστικὴ Ἑρμηνεία⁸⁷ καταφεύγει συνήθως σὲ αὐτὰ π.χ. στὴν κατὰ λέξη ἐρμηνεία, ἀπορρί-

84. Βλ. D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 250. Ἐνα ἐρώτημα πού ἀπομένει εἶναι στὸ ποῖα εἶναι ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τῆς μεθόδου ἀπὸ τὴν Νέα Φιλολογικὴ Κριτικὴ (New literary criticism), τὴν Ἱστορία τῆς Ἑρμηνείας ἢ τῆς Πρόσληψης (Auslegungsgeschichte - Rezeptionsgeschichte) καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν Φουνταμεταλιστικὴ Ἑρμηνεία (Fundamentalistische Bibelauslegung). Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν ἐπιδιώκει τὴν ἐρμηνεία τῆς Βίβλου μόνο πάνω στὴν τελικὴ ἐπιφάνεια τοῦ κειμένου ὡς σχεδὸν κλειστὸ φιλολογικὸ σύστημα, χωρὶς νὰ λαμβάνει ὑπόψη τίς «κανονικὲς» προϋποθέσεις καὶ τὸ ἐκκλησιολογικὸ ὑπόβαθρο. Ἡ κανονικὴ προσέγγιση δίνει ἔμφαση στὴν ἱστορικὴ διάσταση τῆς πιστεύουσας κοινότητος πού προσέλαβε καὶ συνεχῶς προσλαμβάνει τὸ κείμενο, διότι βλέπει κατ' ἐξοχὴν στὸ τελικὸ κείμενο μί συμπύκνωση τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων καὶ διαδικασιῶν τίς ὁποῖες τὸ ἴδιο δὲν παύει ποτὲ νὰ ἀντανανκᾷ⁸⁴. Ἀντίθετα ὁμως πρὸς τῆς Ἱστορία τῆς Ἑρμηνείας δὲν ἐπιχειρεῖ ἡ Κανονικὴ Ἑρμηνεία νὰ ἀποτυπώσει καὶ νὰ σχολιάσει τίς διαφορετικὲς προσεγγίσεις πού κατὰ καιροὺς ἐμφανίζονται σὲ ἓνα ἱεραρχικό-χρονικὸ πλαίσιο ὡς παρωχημένες ἀπόψεις. Μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὅρου «Πρόσληψη» ἡ παροῦσα μέθοδος συγκλίνει στὴν ἀντίληψη, ὅπως καὶ ἄλλες μέθοδοι (π.χ. Traditionsgeschichte) ἀλλὰ δὲν βλέπει ἱστορικὰ ἢ μεμονωμένα τὸ ζήτημα, ἀλλὰ ὡς ἐγγενὲς συνθήκη τοῦ κειμένου ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ πρόσβαση στὸ μήνυμα.

85. Βλ. R. SCORALICK, "Kanonische Schriftauslegung", σ. 647.

86. «The error arises when a reconstructed "wholistic" meaning, whether called concept, notion, or resonance, is read back into a particular text as its wider meaning. Barr designates the move as an "illegitimate totality transfer". Moreover, in my opinion, it is also a misunderstanding of the term canonical context to see it as a monolithic, unstructured theological construct from which intertextual resonances can be freely garnered to form patterns of moral behavior», B. CHILDS, "Critique of recent intertextual canonical interpretation", σ. 179.

87. Ὁ B. Childs προπτυχιακὰ σπούδασε στὸ Princeton, ὅπου ἦταν ἡ πηγὴ τῆς φουνταμεταλιστικῆς ἐρμηνευτικῆς, ὡστόσο ὁλοκλήρωσε τίς ἀνώτερες σπουδές του στὴν Εὐρώπη, ἀπὸ ὅπου

πει τὰ πορίσματα τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου, καὶ ἐπιδιώκει τὴν ἐπιβεβαίωση ἰδεοληπιῶν ἐναρμονίζοντας τὸ κείμενο ἢ ἐφαρμόζοντας μία δογματιστική κατανόηση, θέσεις στὶς ὁποῖες ἐναντιώνεται ὁ Childs⁸⁸. Ἀπεναντίας, ἡ Κανονικὴ Προσέγγιση προϋποθέτει τὰ συμπεράσματα τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου μὲ τὰ ὁποῖα συνδιαλέγεται, δὲν ἐφαρμόζει ὅμως ἱστορικοκριτικὲς τεχνικὲς ἀλλὰ ἐπιχειρεῖ νὰ καταδείξει τὴ «φύση καὶ τὸ θεολογικὸ σχῆμα τῆς γραμματείας παρὰ νὰ ἀνακατασκευάσει τὶς αὐθεντικὲς πηγές ἢ μία αἰσθητικὴ ἐνότητα» χωρὶς ὅμως ποτὲ νὰ βιάσει τὸ κείμενο σὲ μία πλασματικὴ ἐναρμόνιση⁸⁹. Ἀποδεχόμενη τὰ πιθανὰ χάσματα ἐπιδιώκει νὰ προτείνει ἐρμηνευτικὰ μοντέλα/κλειδιὰ σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα τὸ κείμενο παρὰ τὶς ὁποῖες δυσκολίες μπορεῖ νὰ παραμένει ἓνα συγκροτημένο οἰκοδόμημα, ἔτσι ὅπως τὸ κατέγραψε, τὸ χρησιμοποίησε καὶ τὸ διαφύλαξε ἡ Ἐκκλησία. Ἄντι ὅμως νὰ βλέπει αὐτὲς τὶς δυσσαρμονίες ὡς ἱστορικὰ ἀπομεινάρια τὰ ἀντιμετωπίζει ὡς τὸ ἄκουσμα ἀπὸ μία πολυφωνικὴ χορωδία⁹⁰. Ὁ ἴδιος ὁ Childs κατέχει τὴν ἱστορικοκριτικὴ μέθοδο καὶ τὴν χρησιμοποιοῖ στὰ πρῶτα βιβλία του, γεγονός πού παραδέχονται καὶ οἱ σκεπτικιστὲς ἐναντί του⁹¹. Ὡστόσο ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐξετάζοντας τὸ κείμενο ἀπὸ

ἐπιρρεάστηκε ἀρχικὰ ἀπὸ τὴν Formgeschichte καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴ Διαλεκτικὴ Θεολογία. Δὲν καταγόταν ἀπὸ Πρεσβυτεριανὴ οἰκογένεια (οἱ Πρεσβυτεριανοὶ ἦταν κατεξοχὴν ὑπερασπιστὲς τοῦ Φουνταμενταλισμοῦ) ἀλλὰ ἐντάχθηκαν ἀργότερα σὲ αὐτὴ ἐξ ἀνάγκης. Οἱ ἐρμηνευτικὲς του θέσεις ἴσως νὰ εἶναι μία ἀπόπειρα νὰ φέρει σὲ διάλογο τὴν ἱστορικὴ κριτικὴ καὶ τὶς παραδοσιακὲς ἀντιρρήσεις πού ἔγειραν οἱ φουνταμενταλιστὲς, σὲ καμία περίπτωση ὅμως δὲν εἶναι ἓνας συγκεκριμενισμὸς φουνταμενταλισμὸς. Δὲν πρεσβεύει τὴν κατὰ γράμμα ἐρμηνεία, τὸν Χριστοκεντρισμὸ του συνδέει ἄρρηκτα μὲ τὴν πατερικὴ ἔννοια τοῦ «σκοποῦ» καὶ ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴν ἀλληγορία παρὰ γιὰ τὴν ἱστορία. Γιὰ ὅσα ἀναφέραμε γιὰ τὴ φουνταμενταλιστικὴ ἐρμηνεία βλ. Χ. ΑΤΜΑΤΖΙΔΗΣ, «Ὁ χορτασμός τῶν πέντε χιλιάδων. Μία φουνταμενταλιστικὴ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση», ΔΒΜ 20 (2001) 52-81.

88. B. CHILDS, *Introduction*, σ. 60.

89. B. Childs, *Introduction*, σ. 74. Πρβλ. «The canon has a peculiar double effect, encouraging the reader to find unity in the texts, yet at the same time checking those attempts by its plurality of voices», S. MCKENZIE - S. HAYNES, *To each its own meaning*, σ. 132.

90. Πρβλ. «Augustine does not interpret the text to discover what the Biblical author originally meant, but he replays the chords of the text as one plays an organ in order to orchestrate ones praise to the God and Father of Jesus Christ», B. CHILDS, *Old Testament books for pastor & teacher*, USA 1977, σ. 63.

91. «The biblical interpreter was forced either to be critical, anti-critical, or postcritical, but the pre-critical option has been forever lost», D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 129. Πρβλ. «Childs himself is an excellent practitioner of it – witness his book on *Isaiah and the Assyrian Crisis*. Or his commentary on Exodus», R. KLEIN, «A book worth discussing: Brevard S. Childs, *Introduction to the Old Testament as Scripture*», σ. 62.

τή δική του όπτική γωνία σύμφωνα πρὸς τὴν μέθοδο πὸν διαμόρφωσε μπορεῖ καὶ εἶναι θεμιτὸ νὰ κινεῖται ἀνάμεσα στοὺς νεωτερικοὺς καὶ προ-νεωτερικοὺς ἐρμηνευτές⁹².

Συμπεράσματα

Ἡ «κανονικὴ κριτικὴ» θεωρεῖται σήμερα ἀπὸ πολλοὺς ὡς τὸ νέο σημεῖο ἀναφορᾶς⁹³. Ὅπως προκύπτει ἀπ' ὅσα προαναφέρθηκαν οἱ κατευθύνσεις τῆς «Κανονικῆς Ἑρμηνείας» δίνουν τὰ ἀκόλουθα πλεονεκτήματα: α) Ἐπιτρέπει τὴν κατὰ Ὁμολογία προσέγγιση τῆς Γραφῆς χωρὶς νὰ ἀποκλείει ἀπαραίτητα ἄλλες διομολογιακὲς ἢ διαθησκευτικὲς συγκλίσεις. Σὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα ἡ Ὁρθόδοξη Ἑρμηνευτικὴ μπορεῖ νὰ θέσει τοὺς δικούς της γόνιμους προβληματισμοὺς γιὰ τὴ θεώρηση τοῦ «Κανόνα» τῆς Ἁγ. Γραφῆς στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. β) Ἀπωθεῖ στὸ περιθώριο τὸν αὐστηρὸ ὀρθολογισμό τῆς ἐπιδιωκόμενης κάποτε ἀντικειμενικότητας, πὸν τελικὰ ὀδήγησε σὲ μεγαλύτερες συγκρούσεις τοὺς ἐρμηνευτὲς παρὰ τὸ πολλὰ ὑποσχόμενο ἀρχικὸ ὄραμα τῆς ἀνέυρεσης ἐνὸς ἀδιάσειστου consensus. γ) Ἀνταποκρίνεται κυρίως στὶς ἀναζητήσεις τοῦ σήμερα καὶ ὄχι στὸ χθές, καθὼς εἶναι ὑγιὲς ἔκφραση ἀναζήτησης ταυτότητας ἀντιτάσσοντας στὸν ἀναδυόμενο φουνταμενταλισμὸ τὴν «theological correct» στάση. Αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη ἐπίσης σήμερα ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία, δηλ. νὰ διαλεχθεῖ μὲ ὑπερσυντηρητικὲς μερίδες ὄχι μὲ ἐπιχειρήματα πὸν ἀντλοῦσε ἀπὸ τὴ φιλελεύθερη κριτικὴ, ὅπως ἔκανε μέχρι σήμερα, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὸ ἴδιο πλαίσιο, πὸν ἕως τώρα κάποιοι μονοπωλοῦσαν ὡς δικό τους. δ) Δίνει ἔμφαση στὴ σύνολη παράδοση τῆς Χριστιανοσύνης καὶ εἰδικότερα στὴν ἀξία τῆς πιστεύουσας κοινότητας. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἑρμηνευτικὴ μπορεῖ νὰ δώσει μὲ αὐτὸ μία ἄλλη προοπτικὴ γιὰ τὸν οἰκουμενικὸ διάλογο στὶς Τοπικὲς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες.

92. Βλ. D. DRIVER, *Brevard Childs*, σ. 245. Προβλ. «Probably the gravest indictment against the historical critical method is that it has effectively blocked all access to the richness of pre-critical interpretation of the Bible, both Jewish and Christian. Obviously traditional forms cannot be simply repristinated in the post-critical age, but neither can the great giants of the past be simply ignored without serious impoverishment of the Christian church», B. CHILDS, *Old Testament books for pastor & teacher*, σ. 62.

93 Μάλιστα κάποιοι χρησιμοποιώντας τὴν συντομογραφία b.c. (=before Childs), κατὰ τὸ b.C. (=before Christ), κάνουν λόγο γιὰ ἐρμηνευτικὴ ἐποχὴ πρὶν τὴ θεωρία τοῦ B. Childs καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτήν.

ε) Μπορεί να καταδείξει πώς είναι δυνατή ή πολλαπλότητα αναγνώσεων για την ίδια κοινότητα με το ίδιο κείμενο⁹⁴, κάτι που υπογραμμίζει την αξία των πολλαπλών ἐρμηνειῶν τῶν Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐρμηνευτικὴ θὰ μπορούσε νὰ συμβάλλει καίρια στὴν μέθοδο μὲ μία ἐπαναπροώθηση τοῦ διαλόγου γιὰ τὴν Πατερικὴ Ἐρμηνεία. Γιὰ κάτι τέτοιο ἀπαιτεῖται πρωτίστως νὰ γίνει μία κωδικοποίηση τῆς μεγάλης προσφορᾶς καὶ ποικιλίας ὄλων τῶν ἀπόψεων Ὁρθοδόξων ἐρμηνευτῶν σὲ μονογραφίες καὶ ἄρθρα τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 1970 καὶ ἐντεῦθεν σχετικὰ μὲ τὴν Πατερικὴ Γραμματεία, προκειμένου νὰ σταθμιστεῖ τὸ σημεῖο πού βρισκόμαστε καὶ νὰ τεθοῦν προτεραιότητες σὲ ζητήματα πού μπορούν νὰ δώσουν διεξόδου⁹⁵. στ) Εἶναι μέθοδος πού ἀπὸ τὴ φύση τῆς ταιριάζει μὲ μία θεολογικὴ προσέγγιση καὶ ὄχι ἀπλὰ μὲ ἓνα στεῖρο φιλολογικὸ ἐργαλεῖο. ζ) Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐρμηνευτικὴ ἔχει αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν εὐκαιρία νὰ συμβάλλει στὴ δημιουργικὴ κατάδειξη πιὸ συγκεκριμένων μεθοδολογικῶν βημάτων, ἐφ' ὅσον ὁ διάλογος γιὰ τὴν Κανονικὴ Προσέγγιση εἶναι σὲ ἐξέλιξη, καὶ νὰ θέσει σὲ μία γόνιμη βάση τὴ συζήτηση γιὰ τὸν «Κανὸνα τῆς πίστεως»⁹⁶.

Τέλος, νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι καμία μέθοδος, οὔτε ἡ «Κανονικὴ Προσέγγιση» δὲν εἶναι πανάκεια, καθὼς ἄλλωστε καὶ αὐτὴ εἶναι αἴτημα καὶ προϊὸν τοῦ καιροῦ τῆς. Ὡστόσο παρέχει τὴν εὐκαιρία διατύπωσης λόγου σὲ Ὁρθόδοξο ἐπίπεδο. Ἄν δὲν προσεγγίσουμε τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὡς ἱερὸ κείμενο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κοινότητος τείνουμε νὰ παραγάγουμε γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἐρμηνεῖες καὶ ἐρμηνευτὲς εἴτε ἄλλης ἐποχῆς εἴτε ἀνερμάτιστα φερέλπιδες χωρὶς νὰ ἐπέλθει ποτὲ μία ἀναγέννηση τῆς μελέτης τῆς Π.Δ. στὸν Ὁρθόδοξο χῶρο.

94. Βλ. R. NELSON, "The challenge of canonical criticism", σ. 25.

95. Ἀναφέρουμε πρόχειρα ὅτι οἱ καινοτόμες ἐπισημάνσεις τοῦ Καθ. Ἡλ. Οἰκονόμου γιὰ τὴν ταξινόμηση τῶν Πατερικῶν ἐρμηνειῶν (Ἡλ. Οἰκονόμου, «Οἱ ἐρμηνευτικοὶ λογότυποι. Τὰ στοιχειώδη συστατικὰ τῆς πατερικῆς Ἐρμηνευτικῆς», *Θεολογία* 53.3 (1982) 627-671 καὶ 53.4 (1982) 991-1050) δὲν βρῆκαν κάποια συνέχεια ἢ ἂν βρῆκαν αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἐντοπιστεῖ.

96. Ἦδη ὁ Ἀγουρίδης ἔχει θέσει κάποιους προβληματισμούς, οἱ ὁποῖοι θὰ μπορούσαν νὰ σταθοῦν ἐφαλτήριο γιὰ περαιτέρω συζήτηση, πρὸβλ. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, «'Ο 'κανὸν πίστεως' (Regula Fidei) ὡς ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ χθὲς καὶ σήμερα», *ΔΒΜ* 18 (1999) 78-86.